

PERUSKOULULAISTEN KÄSITYKSIÄ KILPAILULLISUUDESTA,
KILPAILUMORAALISTA JA DOPINGISTA.

Tuomas Heikkinen

Sami Valtonen

Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma

Kevät 2003

Opettajankoulutuslaitos

Jyväskylän yliopisto

Tiivistelmä

Tässä tutkielmassa tarkastellaan 6.- ja 9.-luokkalaisten käsityksiä kilpailullisuudesta, moraalista ja dopingista. Tutkimuksessa arvioitiin iän, sukupuolen, asuinseudun ja urheiluharrastuneisuuden merkitystä kilpailullisuuden ilmenemisessä, moraalisisessa päätöksenteossa ja suhtautumisessa dopingiin sekä ilmiöiden yhteyksiä toisiinsa.

Tutkimuksen tuloksia verrattiin vuonna 1996 tehtyyn tutkielmaan, joka tutki osittain samoja ilmiöitä.

Tutkimuksen aineisto kerättiin kyselylomakkeella keväällä 2002. Kohdejoukko muodostui kahden espoolaisen ja kahden lahtelaisen ala- ja yläasteen oppilaista. Yhteensä tutkimukseen osallistui yhteensä 172 6.- ja 9.-luokkalaista. Aineistoa analysoitiin SPSS-ohjelmalla. Keskiarvotestien (t-testi, yksi- ja kaksisuuntainen varianssianalyysi) avulla tutkimme, miten tarkasteltavien ryhmien keskiarvot erosivat tiettyjen ominaisuuksien suhteen toisistaan. Luokitteluasteikollisten muuttujien välistä riippuvuutta tutkimme ristiintaulukoinnin (χ^2 -testi) avulla.

Tutkimuksessa löydettiin eroja tutkittavien ryhmien välillä. Pojat osoittautuivat tyttöjä kilpailullisemmiksi ja 9.- luokkalaiset olivat 6.-luokkalaisia kilpailullisempia. Moraalisessa päätöksenteossa vastaavia eroja ei löytynyt. Moraalista päätöksentekoa mitattiin dopingiin liittyvillä kysymyksillä. Samalla kartoitettiin kohdejoukon dopingtietoa. 9.-luokkalaiset tiesivät enemmän dopingista kuin 6.-luokkalaiset, lahtelaiset enemmän kuin espoolaiset ja urheilua harrastavat enemmän kuin ei-urheilijat.

Sekä dopingmoraalissa että dopingtiedossa ilmeni eroja vuonna 1996 toteutettuun tutkimukseen verrattuna. Kilpailullisuuden ja moraalisen päätöksenteon välistä yhteyttä ei löytynyt.

Avainsanat: kilpailullisuus, moraalit, doping

Sisällys

1	JOHDANTO	5
2	KILPAILULLISUUS	7
2.1	MITÄ KILPAILU ON?.....	7
2.2	KILPAILUUN KASVAMINEN.....	7
2.3	KILPAILULLISEN YMPÄRISTÖN VAIKUTUS YKSILÖN KEHITYKSEEN.....	9
2.4	KILPAILULLISUUDEN YKSILÖLLINEN ILMENEMINEN	10
2.5	KILPAILULLISUUDEN KAKSI ULOTTUVUUTTA.....	11
2.6	KILPAILULLISUUDEN ORIENTAATIOLUOKITTELU.....	12
2.7	KILPAILULLISUUDEN JA YHTEISTYÖN RISTIRIITA.....	13
2.8	KILPAILULLISUUS KOULUTYÖSSÄ	13
3	MORAALI	14
3.1	MITÄ MORAALI ON.....	14
3.2	MORAALIN KEHITTYMINEN TEORIOIDEN VALOSSA	14
3.3	KOGNITIIVISIIN TEORIOIHIN PERUSTUVIA MORAALIN KEHITYSVAIHEITA.....	15
3.4	MORAALIN KEHITTYMISEN VAIHETEORIA KOHLBERGIN MUKAAN.....	15
3.5	MORAALIN KEHITYSTASON MITTAAMINEN.....	17
3.6	MORAALIN KEHITYS JA SUKUPUOLI.....	18
3.7	KILPAILULLISUUDEN JA MORAALIN YHTEYS	19
3.8	ETIIKKA, URHEILUETIIKKA JA FAIR PLAY.....	20
4	DOPING.....	22
4.1	DOPING KÄSITTEENÄ.....	22
4.2	DOPING ILMIONÄ.....	22
4.3	DOPING SÄÄNTÖJEN VALOSSA	23
4.4	DOPINGTESTAAMINEN.....	23
4.5	DOPINGIN KÄYTÖN SYITÄ.....	25
4.6	KUN URHEILIJA JÄÄ KIINNI.....	25
4.7	DOPING JA EETTISET ONGELMAT	26
4.8	DOPING YHTEISKUNNALLISENA ILMIONÄ.....	27
4.9	PITÄISIKÖ DOPING SALLIA?.....	28
4.10	DOPING JA MEDIA.....	29
5	TUTKIMUKSEN TAUSTAA.....	32
5.1	KIINNOSTUKSEN KOHTEESTA TUTKIMUSAIHEEKSI	32
5.2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	32
5.2.1	<i>Kilpailullisuus.....</i>	32
5.2.2	<i>Erilaiset nuoret ja moraali.....</i>	33
5.2.3	<i>Kinnunen ja Kinnunen: Peruskoulun 6.- ja 9.- luokkalaiset ja doping.....</i>	34
5.2.4	<i>Nuoret ja doping.....</i>	35
5.3	ONGELMAT JA HYPOTEESIT	36
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	39
6.1	TUTKIMUKSEN KOHDEJOUKKO JA AINEISTON KERUU	39
6.2	MITTARI JA MUUTTUMINEN	39
6.3	SUMMAMUUTTUJAT.....	40
6.3.1	<i>Kilpailullisuus-summamuuttuja</i>	41

6.3.2	<i>Dopingmoraali-summamuuttuja</i>	41
6.3.3	<i>Dopingtieto-summamuuttuja</i>	41
6.4	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS.....	42
6.4.1	<i>Reliaabelius</i>	42
6.4.2	<i>Validius</i>	43
6.5	TILASTOLLISET ANALYSOINTIMENETELMÄT	43
7	TULOKSET	45
7.1	KILPAILULLISUUS.....	45
7.1.1	<i>Kilpailuun suhtautuminen vaihtelevaa</i>	45
7.1.2	<i>Ikä, sukupuoli ja urheiluharrastus vaikuttavat kilpailullisuuteen</i>	46
7.2	MORAALIKÄSITYKSET	47
7.2.1	<i>Suhtautuminen dopingiin kielteistä</i>	47
7.2.2	<i>Rehellisyys ja tasa-arvo tärkeitä</i>	49
7.2.3	<i>Dopingmoraali yhtenäistä</i>	50
7.3	URHEILUIHANTEET JA DOPINGTIETO.....	51
7.3.1	<i>Rehellisyyttä ja reilua ihannoidaan urheilijassa</i>	51
7.3.2	<i>Dopingista tiedetään aiempaa enemmän</i>	52
7.3.3	<i>Dopingia pidetään vaarallisena, kouluopetusta vähän</i>	53
7.3.4	<i>Hiihdon maine huono</i>	54
7.3.5	<i>Dopingaineiden käyttö vähäistä</i>	56
7.3.6	<i>Luokka-asteella, urheilutaustalla ja asuinseudulla vaikutusta dopingtietoon</i>	57
8	TULOSTEN TARKASTELU	59
8.1	KILPAILULLISUUS.....	59
8.2	DOPINGMORAALI.....	59
8.3	DOPINGTIETO.....	60
9	POHDINTA	62
9.1	MENETELMÄLLISTÄ POHDINTAA.....	62
9.2	YLEISTÄ POHDINTAA	63
	LÄHTEET	65
	LIITTEET	69
	LIITE 1 KYSELYLOMAKE.....	69
	LIITE 2 SUMMAMUUTTUIJEN HISTOGRAMMIT	78
	LIITE 3. DOPINGTIEDON PISTEYTYS.....	79
	LIITE 4. KAKSISUUNTAISEN VARIANSSIANALYYSIN TARKEMPAA TIETOA.....	80

1 Johdanto

Kilpailullisuus on ollut kasvatuspiirien puheenaiheena jo pitkään. Yhteiskuntaa on kritisoitu liiasta kilpailullisuudesta ja tuloskeskeisyydestä. Lasten ja nuorten kasvuympäristössä korostettua kilpailua on pyritty vähentämään sekä koulussa että urheilu- ja pelikentillä. Toisten voittamisen tavoite on pyritty korvaamaan yksilöllisten tavoitteiden asettamisella ja niihin pyrkimisellä. Järjestäytyneessä urheilutoiminnassakin pyritään pois pakonomaisesta voitontavoittelusta, esimerkiksi lasten jalkapallosarjoissa maalien laskemisesta on luovuttu.

Aikuisten maailmassa kilpailulla on kuitenkin kiistan asema. Kilpailu lisää yhteiskunnan tehokkuutta ja kiihdyttää kehitystä kaikilla aloilla. Yksilön on varmistettava oma kilpailukyky työmarkkinoilla, halusi hän kilpailla tai ei. Kysymys lieneekin siitä, missä vaiheessa lapsen olisi kohdattava kilpailullisuus: oman suorituksen tai omien kykyjen suora vertaaminen muiden suorituksiin.

Moraalin uskotaan sanelevan ihmisen valintoja ja tekoja myös kilpailutilanteessa. Voittamiseen pyrkiminen keinolla millä hyvänsä voi johtaa moraalisesti arveluttaviin tekoihin. Kasvatuskeskustelussa korostuukin se, että lapset eivät ymmärrä kilpailua aikuisen tavoin, eikä heidän moraalinen ajattelunsa ole samalla tasolla kuin aikuisten. Suojelemalla lapsia liialliselta kilpailulta saatetaan myös edesauttaa lapsen moraalisen ajattelun ja eettisten arvojen kehittymistä toisia ihmisiä kunnioittavaan ja pyrkimyksiltään rehelliseen suuntaan.

Doping on laajaa julkisuutta saanut ilmiö, joka ilmentää nimenomaan korostunutta voittoon tähtäävää kilpailua ja antaa aihetta moraalikeskusteluun. Tutkielmamme varten päätimme käyttää dopingilmiötä välineenä, johon suhtautumista arvioimalla voidaan arvioida myös suhtautumista moraalisiin valintoihin ja kilpailuun.

Dopingia käsitellään tutkielmassamme enemmän sosiaalisena kuin lääketieteellisenä ilmiönä. Tarkastelemme dopingin käytön syitä, seurauksia ja moraalista keskustelua, jota yhteiskunnassa aiheesta käydään. Dopingin ollessa kaikkea henkilökohtaisesta eduntavoittelusta maanpetturuuteen voidaan siitä johtaa monenlaisia moraalisia ja eettisiä kysymyksiä.

Tutkielmamme mittari on suurelta osin peräisin Kinnusen ja Kinnusen vuonna 1996 tekemästä pro gradu-tutkielmasta ”Peruskoulun 6.- ja 9.- luokkalaiset ja

doping”. Vertaamme oman työmme tuloksia heidän työnsä tuloksiin lasten käsityksistä dopingista ja siihen liittyvistä moraalisisista valinnoista. Omassa työssämme on keskeisessä asemassa kilpailullisuuden ilmeneminen ja vertailu tutkittavien ryhmien kesken. Pyrimme hakemaan yhteyksiä tarkasteltujen ilmiöiden välillä ja etsimään muutoksia ja niiden syitä lasten ja nuorten ajattelussa vuosien 1996 ja 2002 välillä.

2 Kilpailullisuus

2.1 Mitä kilpailu on?

Länsimaisessa kulttuurissa vallitsee erittäin voimakas kilpailun ilmapiiri. Kilpailun koetaan olevan tärkeää elinvoimaiselle taloudelle. Poliittiset vaalit tuottavat voittajia ja häviäjiä. Kilpaurheilu on erittäin suosittua. Voittaminen ja häviäminen ylittävät yksilön tai joukkueen ja edustavat yhteisöä, kannattajia, markkinoita ja kansakuntaa; kilpailua käydään stadionin, radan ja kentän ulkopuolella ja se ulottuu olohuoneisiin, makuuhuoneisiin ja kokoushuoneisiin. (Cook & Cole 2001.) Tällä tavalla ajateltuna kilpailu suorastaan sanelee koko kulttuuria, ja elämää ilman kilpailua on vaikea kuvitella.

Kilpailu on toimintaa, joka on enemmän tai vähemmän kohdistettu määrätyn suoritustason tai maalin saavuttamiseen ja jossa yksilön tai hänen edustamansa ryhmän suoritusta vertaillaan ja arvioidaan suhteessa muihin henkilöihin tai ryhmiin. Kilpailullinen toiminta viittaa näin järjestelmään, jossa sekä kilpailijat että heidän suorituksensa on tarkkaan määritelty kuten myös suoritusten arviointi ja arvioijat. Sanan "kilpailu" englanninkielinen ilmaus "competition" juontaa latinan kielen verbistä, joka tarkoittaa yhdessä etsimistä. Näin kilpailu yleistetyssä merkityksessä sisältää myös oletetun vastaväitteensä, yhteistyön.

2.2 Kilpailuun kasvaminen

Suurin osa lasten ja nuorten keskenään kilpailemisesta käytävästä keskustelusta koskee kilpailun sosiaalipsykologisia vaikutuksia ihmisen persoonallisuuden kehittymiseen. Joidenkin mielestä kilpailu on luonnollista, terveellistä ja jopa välttämätöntä luonteen kehittymiselle. Toiset näkevät kilpailun vahingollisena, psykologisesti vahingoittavana ja haittana yhteistoiminnallisten kykyjen kehittymiselle. Vastakkainasettelu ei kuitenkaan ole aivan selkeä. On hyvin vähän kilpailua, joka ei edellytä yhteistyötä jonkun tai joidenkin kanssa ja vastaavasti hyvin vähän ryhmä- tai yhteistyötä jossa ei ole kilpailullisia elementtejä. (Sherif 1978, 81 – 82.)

Lapsia rohkaistaan jo nuoresta pitäen osallistumaan kilpailullisiin toimintoihin, erityisesti urheilussa mutta myös taiteessa, musiikissa ja koulumenestyksessä.

Peruskoulun loppuun mennessä suurin osa nuorista on osallistunut kilpailuhenkisiin toimintoihin vuosikausien ajan.

Tutkimusten mukaan hyvin pienet lapset eivät varsinaisesti osaa kilpailla. Lukuisat tutkijat ovat korostaneet, että kilpailu on sosiaalinen vertailuprosessi ja että pienet lapset eivät osaa kilpailla keskenään tai suorittaa sosiaalista vertailua (Passer 1984, 55). Kilpailullisuus kehittyy sosialisoinnin myötä tietyssä kontekstissa. Alle kouluikäisten lasten keskinäinen kilpailu on enemmän kylki kyljessä leikkimistä, jossa vuorovaikutuksella kilpailullisessa mielessä on hyvin vähän tekemistä suoritusten paranemisen kanssa.

Noin kuuden vanhana lapsi alkaa kilpailla. Tässä iässä hän alkaa spontaanisti vertailla omaa suoritustaan muiden lasten vastaaviin arvioidakseen omaansa. Näin ensimmäiset vuodet koulussa ovat aikaa, jolloin lapsi alkaa kilpailla ja etsiä kilpailullisia tilanteita vertaillakseen itseään muihin sosiaalisesti. (Passer 1986, 56.)

Ajattelun kehittymisen lisäksi yksilöllä ilmenevään kilpailullisuuteen vaikuttaa myös vanhempien, sisarusten ja vertaisryhmän luoma sosiaalinen ympäristö jossa lapsi oppii arvioimaan ja vertaamaan omaa suoritustaan muihin vallitsevien sääntöjen ja vaatimusten puitteissa.

Sen, miten lapsi oppii suoriutumaan kilpailullisissa tilanteissa ja millainen suhde kilpailuun kehittyy, määrää hyvin pitkälle toisten ihmisten määrittämä kilpailullisuuden ilmapiiri ja ne kokemukset jotka lapsi tässä ilmapiirissä toimiessaan saa. (Sherif 1978, 81-85.)

Kilpailullisuuden ilmenemisessä on siis eroja. On havaittu, että esimerkiksi opettaja- tai liikemiesvanhempien lapset alkavat osoittaa kilpailullisuuden merkkejä aikaisemmalla iällä kuin työläisperheiden lapset. Kilpailullisuuden kehittymisellä on myös yhteys muiden kykyjen kehittymiseen. Samanaikaisesti kehittyvät muut johdonmukaista, tavoitteiden ja syy-seuraus-suhteiden merkityksen oivaltamista edellyttävää ajattelua vaativat kyvyt kuten yhteistyökyky, auttaminen, muiden huomioon ottaminen ja, ikävä kyllä, myös jotkut ei-toivotut ominaisuudet kuten ennakkoluuloisuus.

Kilpailutilanne muuttaa toimintaan osallistujien keskinäiset suhteet. Vaaditaan uudenlaisia vuorovaikutustaitoja, jotka kehittyvät ihmisessä ajan kanssa kehitys- ja sosialisointiprosessin myötä. Coakleyn (1980) mukaan alle kahdeksanvuotiaat eivät ymmärrä sosiaalisia suhteita tavalla, joka tekisi kilpailun mielekkääksi tai

motivoivaksi. Kilpailemisessa on aina mukana sosiaalinen vertailuprosessi. Jollei lapsi pysty ymmärtämään tätä prosessia ja ottamaan siinä roolia, perustuu osallistumismotivaatio ja osallistumisesta saatava tyytyväisyyden tunne johonkin muuhun kuin itse kilpailuun, jolloin koko kilpailuasetelma on turha. Kilpaurheilun yhteydessä tulisi kahdeksan vuotta täyttäneidenkin kanssa pitää huolta, että kilpailun palkintorakenteet ja -suhteet ovat sellaisia että lasten vuorovaikutustaidot riittävät niiden ymmärtämiseen, ja että aikuiset asettavat osallistujien suoritustavoitteet realistiselle tasolle. (Coakley 1986, 60 – 61.)

Robertsin (1980) mukaan lapsen kognitiiviset kyvyt saavuttavat riittävän kypsyyden kilpailuprosessin ymmärtämiseen vasta 10 – 12 vuoden iässä. Tämän vuoksi lapsia ei pitäisi osallistuttaa järjestettyyn kilpailutoimintaan ennen 13 vuoden ikää. Kilpailun käsittäminen ei ole ainoastaan omien kykyjen vertailua muihin, vaan siihen liittyy myös vertailun tulosten käsittely tunnetasolla, omiin kykyihin liittyvän tulevaisuuskuvan muodostuminen ja muihin suhtautuminen heidän suoritustensa perusteella. (Passer 1986, 57.)

2.3 Kilpailullisen ympäristön vaikutus yksilön kehitykseen

Kilpailulla ja kilpailullisella ympäristöllä katsotaan olevan sekä hyviä että huonoja vaikutuksia. Kilpailun katsotaan kehittävän yksilössä rohkeutta tavoitella hyviä suorituksia, sitoutumista otettuihin tavoitteisiin sekä itsekuria ja sinnikkyyttä niihin pyrittäessä. Lapsen ja nuoren kehityksessä kilpailun katsotaan olevan tärkeässä osassa kilpailullisessa yhteiskunnassa elämiseen valmistauduttaessa. Kilpailutilanteen nähdään myös parantavan yksilön suoritusta.

Kilpailullisen kasvuympäristön huonoina vaikutuksina mainitaan usein ensimmäisenä se, että kilpailun seurauksena ihmiset jaetaan voittajiin ja häviäjiin, menestyjiin ja epäonnistujiin. Häviämällä katsotaan olevan itseään toteuttava ennuste: hävinnyt alkaa pelätä häviötä ja on pelkonsa takia vaarassa hävitä jatkuvasti. Kilpailullisessa tilanteessa hävinnyt voi hyvälläkin suorituksella tuntea itsensä korkeintaan keskiverroksi. Jos voittaminen keinolla millä tahansa on tärkein asia, on olemassa vaara, että siihen aletaan pyrkiä vilppiä käyttämällä ja muita alas painamalla. Tällaisella käytöksellä on vaikutuksia yksilön identiteetin kehitykseen. Kilpailullisuutta vastustavissa väitteissä kilpailu leimataan erottavaksi, ei-kasvatavaksi toiminnaksi.

Kritiikkinä hyvän ja huonon kilpailullisuuden väitteille voidaan kysyä onko luonteenpiirteillä ja kilpailulla todella syy-seuraus-suhde vai vallitseeko niiden välillä toisenlainen yhteys, toisin sanoen ovatko esimerkiksi tavoitteisiin sitoutuminen ja sinnikkyys kilpailemisen tuotteita vai kilpailuhaluun johtavia tekijöitä (tekeekö urheiluharrastus urheilijan vai päätyvätkö urheilullisesti lahjakkaat urheilemaan). Itse kilpailu ei siis sinällään ole hyvää tai pahaa, vaan kilpailun seurauksia on tarkasteltava erikseen. (Drewe 1998, 10 – 12.)

2.4 Kilpailullisuuden yksilöllinen ilmeneminen

Henkilökohtaisella tasolla kilpailuun suhtaudutaan kaksijakoisesti. Jokainen tuntee jonkun jota pitää erittäin kilpailullisena. Tällä kuitenkin harvoin tarkoitetaan ainoastaan myönteisiä luonteenpiirteitä. Yhtäältä kilpailullisia ihmisiä ihailaan, koska he tavoittelevat tärkeitä määränpäitä, hallitsevat ympäristöään ja erottuvat keskin-kertaisuuksista, mutta toisaalta ihmisistä, jotka eivät välitä toisista ja polkevat muita jalkoihinsa ajatellen vain voittamista, ei pidetä.

Yksilöillä on merkittäviä eroja sosiaalisissa taipumuksissaan vuorovaikutus-tilanteissa. Ulkoisesti sama tilanne voi näyttäytyä kilpailullisesti toisistaan eroaville ihmisille täysin erilaisena. Jokainen muuntaa näkemystään ja käyttäytymistään omien motiiviansa mukaisesti, ja näin esimerkiksi lentopallopelellä voi olla yhdelle hauskaa yhdessäoloa ja toiselle raakaa kilpailua, joka antaa tilaisuuden osoittaa omia taitojaan ja ylivoimaisuuttaan. Ulkoisesti samanlaisessa tilanteessa ilmenevät erilaiset tavoitteet ja taipumukset juontavat yksilön henkilöhistoriasta, siitä millaiset säännöt ja normit hänelle on "hyödyllisinä" opetettu ja siitä millaiset arvot ja käyttäytymismallit hän on sosiaalisesta ympäristöstään omaksunut. (Drewe 1998, 6 – 8.)

Lasten urheilusta tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että itseään arvostamaan oppineet lapset osallistuvat mieluummin kilpailuihin kuin ne jotka ovat kokeneet epäonnistuneensa. Samoin on havaittu, että lapset, jotka ovat menestyneet fyysisessä vertailussa muihin, siis urheilussa, ovat sinnikkäämpiä tehtävissään ja suhtautuvat tulevaisuuteensa luottavaisemmin kuin ne, jotka ovat menestyneet heikommin. (Weiss 1986, 77.)

Korkea kilpailullisuus on myös yksi tekijä, jonka on havaittu olevan yhteinen yksilöillä, jotka ovat saavuttaneet maailman huipputason elämän eri osa-alueilla suhteellisen nuorella iällä. Bloomin (1982) tutkimuksessa tutkittiin huipputason

uimareita, konserttipianisteja ja matemaatikkoja, ja todettiin, että kilpailullisuus oli yksi näitä ryhmiä yhdistävistä tekijöistä nopean oppimiskyvyn ja halun tehdä paljon työtä tavoitteen eteen lisäksi. (Malina 1986, 49.)

2.5 Kilpailullisuuden kaksi ulottuvuutta

Kilpailullisista yksilöistä voidaan erottaa kaksi toisistaan poikkeavaa suuntautuneisuutta. Olennaisin ero näiden välillä on siinä, mihin kilpailemisella tähdätään. Paremmuuteen tai ylivertaisuuteen tähtäävällä kilpailullisuudella (”superiority competitiveness”) tarkoitetaan nimenomaan toisten voittamista tavoittelevaa kilpailemista. Yksilöiden välinen kilpailu on evoluutioteorian pohjalta yksinkertaista, toisten voittaminen keinolla millä hyvänsä on sallittua. Paremmuuteen tähtäävä kilpailullisuus näkyy aggressiivisuutena, pyrkimyksenä voittaa toisia manipuloimalla ja alas painamalla sekä ylikilpailullisuutena kaikissa tilanteissa. Äärimmillään tällaisella kilpailullisuudella on vahingollisia vaikutuksia ihmisen kehitykseen ja toimintaan. Jos paremmuus on tärkein asia, huonokin suoritus riittää, kunhan se on parempi kuin muilla. Kysymys on siis pohjimmiltaan kilpailun motiivista: paremmuuteen tähtäävä kilpailullisuus on kilpailua toisten voittamiseksi joko mahdollisimman suuren eron luomisella muihin loistavalla suorituksella tai toisessa ääripäässä niin että kilpailu tähtää toisten tulosten sabotointiin vaikka samalla omakin tuotos kärsii. Tässä mielessä edellä kuvattua kilpailullisuutta voisi sanoa kielteiseksi. (Hibbard 2000, 3 – 5.)

Paremmuuteen tähtäävän kilpailullisuuden vastapainona voidaan pitää tiedon tai taidon osaamiseen tai hallintaan tähtäävää kilpailullisuutta (”mastery competitiveness”). Tämä käsite pohjautuu käsityksiin ihmisen taipumuksesta kamppailla ympäristön haasteita vastaan tavoitteenaan omien aikaisempien saavutustensa ylittäminen ja omien kykyjen maksimointi parhaan mahdollisen tuloksen saavuttamiseksi. Hallintaan tähtäävälle kilpailullisuudelle ei ole ominaista omien suoritusten vertailu muihin eikä näin ollen myöskään toisten alas painaminen. Vaikuttimena kilpailemisen taustalla voi olla ponnistelu yhteisen hyvän eteen ja kaikkien osallistujien parhaaksi. (Hibbard 2000, 10 – 11.) Tässä mielessä tämän tyyppistä kilpailullisuutta voidaan kutsua kielteisen vastakohtana myönteiseksi.

2.6 Kilpailullisuuden orientaatioluokittelu

Harterin (1978) mukaan kilpailullisuus ilmenee kolmella eri alueella: kognitiivisella, sosiaalisella ja fyysisellä. Yksilöllä voi olla kaikissa kolmessa hyvin erilainen motivationaalinen orientaatio ja kokemusten luoma käsitys omista kyvyistään muihin verrattuna. Motivationaalisella orientaatiolla tarkoitetaan tässä sitä halukkuutta pärjätä vertailussa muihin, jonka lapsi omaksuu kutakin edellä mainituista osa-alueista kohtaan. (Weiss 1986, 76.)

Kognitiivisella kilpailulla voisi lasten ja nuorten maailmassa ajatella tarkoitettavan kilpailua mitattavan tiedon määrässä, esimerkiksi kilpailuna kouluarvosanoista akateemisissa aineissa. Sosiaalinen kilpailu voi nuorten maailmassa tarkoittaa kilpailua asemasta ystäväpiirissä ja fyysinen kilpailua urheilussa. Tällaisen jaottelun kautta on helppo ymmärtää, ettei kaikkien lasten ja nuorten kilpailullisuutta voida mitata ainoastaan heidän koulumenestyksellään. Kouluarvosanat ovat arvokkaita ainoastaan niihin motivoituneille oppilaille ja saattavat ilmentää heidän kilpailullisuuttaan, mutta välinpitämättömyys koulumenestystä kohtaan ei välttämättä kerro kilpailullisuudesta mitään.

Tavoitteet, tavoitteellinen toiminta ja suuntautuneisuus kuuluvat persoonallisuutta, oppimista ja motivaatiota kuvaavien teorioiden sanastoon. Motivaatioteoriat tarkastelevat sitä, millaisia tavoitteita yksilöt itselleen asettavat ja minkälaisen prosessin kautta tämä tavoitteenasettelu tapahtuu. Dweckin ja Elliotin mukaan yksilöillä on esimerkiksi opiskelussaan kahdenlaisia tavoiteorientaatioita: oppimiseen tähtääviä, jolloin tavoitteena on hallita opeteltava asia, ja suoritukseen tähtääviä, joissa tavoitteena on saada hyvä arvosana ja pärjätä vertailussa muiden kanssa. (Hibbard 2000, 10.)

Niemivirran (1999) tavoiteorientaatioluokittelu on johdettu Elliottin käsitteistöä. Orientaatioita erotetaan kolme: oppimisorientaatio, suoritusorientaatio ja välttämisorientaatio. Oppimisorientaation tähdätessä opeteltavan asian hallintaan, ja suoritusorientaation muiden kanssa vertailussa menestymiseen, voidaan välttämisorientaatiota ajatella haluttomuutena joutua asian suhteen millään tavalla arvioiduksi. Orientaatioluokat jaetaan pienempiin osatekijöihin, joita ovat toiminnan fokus, toiminnan tarkoitus, itsearviointin perusta, käsitys toimijuudesta, käsitykset oppimi-

seen vaikuttavista tekijöistä, itsetunto ja käsitykset omista kyvyistä, kontrolli-odotukset sekä toimintatavat ja strategiat. (Lehtinen & Kuusinen 2001, 233 – 235.)

2.7 Kilpailullisuuden ja yhteistyön ristiriita

Kilpailullisuutta ja yhteistyökykyä käsitellään kilpailu-sanan alkuperäisestä merkityksestä huolimatta usein toisilleen vastakkaisina ominaisuuksina. Sosiaalipsykologian näkökulmasta voidaan tarkastella, millaisena ihminen kokee kilpailullisen tilanteen, tai arvioida toimiiko ihminen paremmin yksilöiden välisessä kilpailutilanteessa vai yhteistyössä. Tutkimuksissa on havaittu kilpailullisen ilmapiirin heikentävän toiminnan tulosta tilanteissa, jotka vaativat yhdessä työskentelyä (Jensen & Moore, 1977). Vastaavasti yhteistyökykyä kehittävä ja kilpailullisuutta vähentävä toimintamalli nähdään tutkimustulosten valossa optimaalisena koulutyön muotona. (Hibbard 2000, 11).

2.8 Kilpailullisuus koulutyössä

Kilpailullisuutta koulussa on pyritty vähentämään. Esimerkiksi numeroarvostelu on pääsääntöisesti korvattu sanallisella arvostelulla perusopetuksessa, ja arvioinnin perusteena on oppilaan yksilöllinen edistyminen eikä muihin vertaaminen. Tavoitteet pyritään luomaan jokaiselle oppilaalle yksilöllisten edellytysten mukaisiksi. Yhteistoiminnallisuutta koulun työmuotona korostetaan jne. Taustalla ovat vallitseva oppimiskäsitys ja tutkimustulokset. (Peruskoulun OPS 1994.)

Toisaalta suomalaista koululaitosta on moitittu kilpailuun suuntautumisesta. Peruskoulun “tasapäistävä” ilmapiiri muuttui 1990-luvulla yksilön kehitystä tukevaan suuntaan opetus tavoiltaan, mutta samanaikaisesti kilpailu alkoi näkyä kouluissa toisella tavalla; koulut ovat eriarvoistuneet ja esimerkiksi Opettaja-lehden (Opettaja 39/2001, 23) mukaan “alaluokilta alkaa kilpailu hyviin kouluihin, joista edetään korkeakouluihin ja hyvälle työpaikoille”. Yksilölliseen kehitykseen tähtäävä opetus-työ tuntuu saaneen kylkiäisekseen kovan kilpailun ilmapiirin, jonka monet kasvatuksen asiantuntijat kokevat uhkaavan suomalaisen lapsen ja nuoren tasapainoista kehitystä.

3 Moraali

3.1 Mitä moraali on

”Moraali on se, joka ohjaa ihmisen tekoja hänen mielestään käsin, erottaa hyvän pahasta ja väärän oikeasta” (Kavathatzopoulos 1988, 14).

Airaksisen (1985) mukaan moraali voidaan käsittää seuraavanlaisen nelijaon mukaan: moraali voidaan ensinnäkin käsittää preskriptiivisenä, määräävänä. Tällöin moraali on se, joka käskää tekemään jotakin, kehottaa sitoutumaan johonkin, vaatii kiittämään ja tuomitsemaan valintoja. Esimerkkeinä tästä voi mainita väkivallan tuomitsemisen tai rehellisyyteen kehottamisen. Toiseksi moraalina voi käsittää yleismaailmallisena, universaalina. Tällöin yksilön tekemät moraaliset arvioinnit eivät ole sidoksissa erityiseen henkilöön tai hänen rooliinsa, vaan kaikkia ihmisiä sitovat samat säännöt. Esimerkkinä tästä on omien ja muiden tekojen samanarvoisuus. Moraali voidaan myös nähdä autonomisena: moraaliarvostelmia ei voi lopullisesti perustella muiden arvostelmien avulla. Moraaliseen päätöksentekoon eivät voi vaikuttaa esimerkiksi vallan instituutiot, uskonnolliset käsitykset tai muut ulkopuoliset arvojärjestelmät. Tärkeimmillään moraalien merkitys voidaan käsittää ylivertaisena. Voidaan ajatella, että moraali ei ole ainoastaan muista arvoalueista riippumaton, vaan myös niitä tärkeämpi. (Airaksinen 1985, 62 – 73.)

3.2 Moraalin kehittyminen teorioiden valossa

Moraalikehitys on prosessi, jossa ihminen omaksuu yhteiskunnassa vallitsevat arvot, normit ja asenteet (Aho 1985, 1). Yksilön moraalien kehittymiseen vaikuttavat ainakin hänen ikävaiheensa, minäkuvansa ja sosiaalinen asemansa toveripiirissä (Aho 1985, 99). Kehitys etenee eri teorioiden mukaan eri syistä ja moraalien kehitystä voidaan perustella ainakin biologisilla, sosiaalisilla ja kognitiivisilla teorioilla. Biologiset teorit liittyvät perinteiseen filosofiseen kiistelyyn ihmisluonnon ja moraalien suhteesta. Onko ihminen luonnostaan ”puhdas” moraaliltaan, vaiko luonnostaan omaan hyvään pyrkivä? Biologiset teorit näkevät moraalien ihmisen geneettisenä perimänä.

Sosiaalisten teorioiden mukaan moraalit omaksutaan ulkoisiin vaikuttimiin reagoimisen kautta. Moraalinen kehitys tapahtuu hyväksymällä mallista opitut käyttäytymistavat oikeaksi (Naples 1987, 38).

Moraalin kehittymiseen liittyvistä teorioista ovat 1930-luvulta asti olleet vahvimmin vallalla kognitiiviseen kehitykseen perustuvat teorit. Näiden teorioiden mukaan moraalit kehittymisen on älyllisen kehityksen sisäisten vaiheiden tulosta. (Durkin 1995, 464 – 465.)

3.3 Kognitiivisiin teorioihin perustuvia moraalit kehitysvaiheita

Kognitiivisia teorioita yhdistää siis käsitys moraalit kehittymisen vaihteellisuudesta. Tunnetuimmat teoretikot lienevät Dewey, Piaget ja Kohlberg. Sekä Dewey että Piaget näkevät moraalit kehittymisen kolmivaiheisena. Dewey kuvaa ensimmäistä vaihetta esisovinnaisen käyttäytymisen tasona, jolla moraalit päätöksenteko on biologisten ja sosiaalisten impulssien motivoimaa. Piaget käyttää käsitettä esimoraalinen vaihe, jolla yksilö ei tunne velvoitteita sääntöjä kohtaan. Molempien kuvaamalle toiselle kehitysvaiheelle on tyypillistä ulkoisesta ympäristöstä omaksuttujen arvojen ja sääntöjen käyttäminen moraalitessa päätöksenteossa. Dewey kuvaa toista vaihetta sovinnaiseksi, jolloin yksilö hyväksyy ryhmänsä standardit kun taas Piaget nimittää tätä vaihetta heteronomiseksi tarkoittaen kirjaimellista sääntöjen noudattamista sääntöjen vuoksi. Kolmatta, kehittyneintä tasoa molemmat kuvaavat autonomiseksi. Deweyn mukaan tällä kehitystasolla olevan yksilön käytös heijastaa kulloisenkin tilanteen omaa tulkintaa. Piaget'n mukaan autonomisessa vaiheessa oleva yksilö ottaa moraalitessa päätöksenteossa huomioon sääntöjen tarkoitukset ja seuraukset ja tekee päätöksensä itsenäisesti tilanteen mukaan. (Naples 1987, 13.)

3.4 Moraalit kehittymisen vaiheteoria Kohlbergin mukaan

Lawrence Kohlberg on kiistatta vaikuttanut eniten moraalit kehitysteorioihin. Moraalit kehitys on Kohlbergin mukaan vakio sukupuolesta, kulttuurista ja ympäristöstä riippumatta. Hänen teoriansa perustuu osittain Piaget'n teoriaan. Kohlberg itse kuvaili teoriaansa kognitiiviseksi kehitysteoriaksi.

Kohlbergin teorian mukaan moraalit ajattelun kehittyminen sisältää kognitiivisten rakenteiden muuttumisen, ja tätä kehitystä voi kuvailla ainoastaan

organisoituina kokonaisuuksina. Moraalinen kehitys ei myöskään ole automaattista aikuistumisen tai oppimisen suoraa seurausta, vaan yksilön kognitiivisten rakenteiden ja ympäristön vuorovaikutusta. Kognitiiviset rakenteet ovat toiminnallisia ja moraalinen kehitys suuntautuu kohti tasapainoa oman toiminnan ja muiden itseen kohdistuvan toiminnan välillä. Moraalinen ajattelu kehittyy samalla lailla kuin muukin ajattelukyky. Lisäksi se edellyttää roolinottamisen kykyä. Myös sosiaalisen ja moraalisen kehityksen välillä on kognitiivisesta kehityksestä johtuen yhteys. (Kavathatzopoulos, 17.)

Kohlbergin teoria, kuten Deweyn ja Piaget'nkin, jakaa moraalien kehittymisen kolmelle tasolle, joista kukin sisältää kaksi vaihetta. Tasot ja vaiheet etenevät seuraavasti:

1. Esisovinnainen taso, jolla moraalista ajattelua määräävät kulttuuriset säännöt, asioiden luokittelu hyväksi ja pahoiksi niiden tekemisen seurausten perusteella.

- Rangaistusten ja tottelevaisuuden vaihe, jolloin teon seuraukset määräävät sen hyvyyden tai pahuuden. Ominaista rangaistusten välttäminen ja sokea tottelevaisuus sääntöjä kohtaan
- Välineellinen ja relativistinen vaihe, jolloin oikein on se, mikä palvelee omia tarkoituksia, ajoittain ehkä muidenkin. Tasapuolisuus ja vastavuoroisuus ovat fyysisiä, palvelus palveluksesta

2. Sovinnainen taso, jolloin ajattelussa on pääroolissa perheen, ryhmän tai yhteisön sääntöjen ja odotusten mukaan toimiminen.

- Henkilöiden välisen sopusoinnun korostamisen vaihe, jolloin hyvä (oikea) käyttäytyminen on sellaista, joka miellyttää muita ja on heidän hyväksymäänsä, teon tarkoitus on ensi kertaa mukana teon arvostelussa ja hyväksyminen saavutetaan olemalla kiltti.
- Laki- ja järjestysvaihe, jolloin suuntautuminen auktoriteetteihin ja kestäviin sääntöihin muodostuu ja oikea käyttäytyminen on velvollisuuden tekemistä, auktoriteettien kunnioittamista ja säädetyn järjestyksen ylläpitämistä sen itsensä vuoksi.

3. Autonominen eli periaatteiden taso ("jälkisoivinnainen taso"), jolla moraalille ajattelulle on tyypillistä pyrkimys erottaa sisällöllisesti arvokkaat arvot ja periaatteet autoritäärisistä säännöistä ja niitä ylläpitäviin ryhmiin kuulumisesta.

- Yhteisen sopimuksen lakiperustainen vaihe, jolloin yleiset yksilön oikeudet, henkilökohtaisten arvojen suhteellisuus ja tekojen oikeutus ovat riippuvaisia tekijän arvoista ja mielipiteistä.
- Yleispätevien eettisten periaatteiden vaihe, jolloin tehdään tietoiset päätökset omien eettisten perusteltujen periaatteiden pohjalta.

(Duska & Whelan 1977, 45 – 47; Naples 1987, 13; Airaksinen 1987, 53; Durkin 1995, 475 – 476.)

Kohlbergin teoriaa on myös kritisoitu. Hänen käsityksensä on katsottu saaneen vaikutteita individualismiinsa, liberalismiinsa ja rationalismiinsa amerikkalaisesta ideologiasta (Kavahatzopoulos 1988, 22). Kohlbergin teoriaa arvostellaan siitä, ettei se ota huomioon moraalikehityksen affektiivista puolta ja siitä, että se yksinkertaistaa moraalikehitystä eikä usko opetuksella voitavan vaikuttaa moraalien kehitykseen (Aho 1985, 29). Tutkittaessa loogisen ja moraalisen ajattelun suhdetta on oletettu, että tietty kognitiivisen kehityksen taso on edellytys moraalisen ajattelun esiintymiselle. Tätä näkemystä on myös kyseenalaistettu: moraalinen ajattelu ei ole suoraan yhteydessä kognitiiviseen kehitykseen ja moraalit saattaa joillain olla ”kehittyneempi” kuin muut vastaavaa ajattelun tasoa vaativat kyvyt (Kavahatzopoulos 1988, 21).

3.5 Moraalisen kehitystason mittaaminen

Sekä Piaget'n että Kohlbergin teorioiden pohjalta tehdyt moraalisen kehitystason mittaukset on pääsääntöisesti tehty tulkitsemalla koehenkilöiden vastauksia erilaisiin moraalisiin tarinoihin ja vertauksiin. Näistä tulkinnoista on pyritty hahmottamaan koehenkilöiden moraalisen kehityksen taso. Piaget'n kehittämä malli perustuu avoimiin haastattelukysymyksiin, jotka antavat paljon tietoa, mutta virheitä voi syntyä vastauksen tulkinnassa ja luokittelussa. Kohlbergin MJI-malli (Moral Judgement Interview) koostuu yhdeksästä moraalista dilemmasta. MJI on strukturoitu projektiivinen testi, joka suoritetaan koehenkilöitä haastatteleamalla. Tulkinta voidaan suorittaa ainakin kolmella eri tavalla. Näistä viimeisin on nimeltään Standard Issue Scoring, joka Kohlbergin mukaan poistaa aiemmin esitettyjen tulkintamenetelmien puutteet. Tällöin objektiivisuus, validiteetti ja reliabiliteetti ovat paremmat eikä pisteytys riipu enää niin paljon pisteyttäjästä. Tutkimus voidaan haluttaessa suorittaa kokonaan kirjallisena. Alaa käsittelevä kirjallisuus viittaa siihen, että moraalikäyttäytymisen ja kehitystason mittaus on vaikeaa. (Aho 1985, 36 – 41.)

Kohlbergin mallien ja niihin kohdistuneen kritiikin pohjalta on syntynyt uusi moraalisen mittausmenetelmä, joka mittaa moraalista päätöksentekoa: Defining Issues Test (DIT), jonka on kehittänyt James Rest. Testissä esitetään eettisiä dilemmoja, joihin annetaan vastausvaihtoehtoja. Vastaukset käsitellään koneellisesti, jolloin

haastattelijan vaikutus jää pois. DIT- ohjelma suorittaa myös sisäisiä ajoja reliabiliteetin parantamiseksi. (Sweeney, Fisher & Dann 1998, 3.)

Rest, Narvaez, Thoma ja Bebeau (2000, 7) kutsuvat DIT-testin käyttämistä Uus-Kohlbergilaiseksi suuntaukseksi. DIT aktivoi moraalisia skeemoja, jotka meillä on valmiina pitkäkestoisessa muistissa. Aktivoituminen tapahtuu luettaessa moraalisia dilemmoja ja DIT- vaihtoehtoja. Jos DIT- vaihtoehto on selkeä haastateltavalle ja aktivoi halutun moraalisen skeeman, siitä tulee pisteitä.

Toimivan moraalista päätöksentekoa mittaavan testin tulee ottaa huomioon muun muassa erot iässä ja koulutuksessa, mahdollinen ammattimoraali tai poliittisten näkemysten ”sanelema” moraalit eli tekijät, jotka saattavat värittää testattavan vastauksia.

Kehittelyn loppuvaiheessa on DIT2, jolla tavoitellaan vielä parempaa validiteettia. DIT-kakkonen sisältää ajankohtaisia dilemmoja, siinä on selvemmat ohjeet kuin edeltäjässään ja se antaa vähemmän vale/vääriä tietoja. (Rest ym. 2000, 9.)

3.6 Moraalin kehitys ja sukupuoli

Durkinin (1995) mukaan kysymys mahdollisista sukupuolten välisestä erosta moraalien kehittämisessä ja moraalissa ajattelussa on herättänyt paljon ristiriitaa. Poikien ja tyttöjen on todettu kasvavan hieman erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä. Erot ilmenevät esimerkiksi ulkoisissa odotuksissa, annetuissa mahdollisuuksissa ja asetetuissa rajoituksissa. Jos - kuten kognitiiviset kehitysteoriat esittävät - kokemukset säättävät moraalista kehittymistä, voivatko erot tyttöjen ja poikien kokemuksissa myös aiheuttaa sukupuolten välisiä eroja moraalissa ajattelussa? Joidenkin tutkimusten mukaan pojilla on mitattu korkeampaa moraalista ajattelua Kohlbergin asteikolla kuin tytöillä. Durkin viittaa Gilliganin väitteisiin siitä, että Kohlbergin teoriat painottavat oikeudenmukaisuuden konseptia moraalisen ajattelun tason määrittämisessä ja ovat tällä tavoin miehistä ajattelutapaa suosivia. Tätä Gilligan perustelee Durkinin mukaan sillä, että pojat kasvatetaan riippumattomiksi ja tavoitesuuntautuneiksi ja heille kehittyä tätä kautta voimakkaat käsitykset tasapuolisesta kohtelusta ja abstraktienkin käsitteiden käyttämisestä ristiriitatilanteiden selvittämiseen. Tytöt taas vastaavasti kasvatetaan hoivaamaan ja tuntemaan vastuuta muista. Näin ollen Gilliganin mukaan tyttöjen moraalinen ajattelu ei kehity

heikommin tai huonommin kuin pojilla, vaan ”erilaisena äänenä”, jota ei ole riittävästi kuunneltu miesvoittoisessa moraalintutkijoiden joukossa. (Durkin 1995, 489 – 491.)

3.7 Kilpailullisuuden ja moraalien yhteys

Moraalin ja kilpailullisuuden suhdetta on tutkittu urheilussa, jossa suurimman osan moraalista ongelmista katsotaan johtuvan korkeasta kilpailullisuudesta. Kilpailun tavoitteena ei saisi olla voitto keinolla millä hyvänsä, vaan kovan vastuksen voittaminen (Naples 1987, 31). Heinilä (1984) jakaa moraalisen päätöksenteon perusteet nuorisourheilussa kahteen päätyyppiin: ensimmäinen ryhmä muodostuu niistä nuorista, jotka painottavat urheilun tehokkuutta nähden voiton tavoittelun ensisijaisena, kun taas toisella ryhmällä on humanistiset päämäärät eli heille reilu peli on tärkeämpää kuin voittaminen.

Moraalinen päätöksenteko ja urheilu mainitaan harvoin samassa lauseessa. Todin (2001) mukaan suoritusmotivaation ja moraalisen päätöksenteon yhteyttä on tutkittu melko vähän, mutta eri tutkimuksissa on löydetty yhteyksiä tavoiteorientaation ja vastustajan hyvinvoinnin tärkeyttä koskevien asenteiden välillä. Matalaan tehtäväorientaatioon yhdistettynä korkean ego-orientaation on todettu lisäävän epäurheilijamaista pelitapaa ja aggressiivista käyttäytymistä ja sen hyväksymistä. Ego-orientaation tasosta riippumatta tehtäväorientaatiolla on Todin (2001) mukaan todettu olevan yhteys sosiaalisten tapojen, sääntöjen ja tuomarien kunnioittamiseen ja henkilökohtaiseen sitoutumiseen.

Urheilussa tuntuu vallitsevan laittomien suoritusta parantavien aineiden käytön ja vastustajan tahallisen vahingoittamisen ilmapiiri, jonka valossa voisi melkein kysyä, onko moraalilla urheilun kanssa mitään tekemistä. Syyllisiä moraalien alennustilaan on haettu suoraan urheilijoista itsestään tai epäsuorasti heidän vanhemmistaan, valmentajistaan ja yhteiskunnasta. Sosiaalipsykologit mainitsevat, että ihmisillä on taipumus syyttää toisiaan eikä olosuhteita. Samoin urheilijan moraalisesti arveluttava käyttäytyminen tulkitaan helposti kieltäytymisenä noudattaen yleisiä odotuksia. Kuitenkin juuri ympäristön odotukset, erityisesti voittamiseen kohdistuva ihannointi, ovat tekijöitä, joihin vastaamaan pyrkiessään urheilijan voidaan katsoa lähes voivan hyväksyä esimerkiksi kiellettyjen menetelmien käytön. (Drewe 1999, 117.)

Covrig (1996) toteaa, että kilpailullinen urheilu voi edistää matalamman tason moraalista päätöksen tekoa. Hän tuo esille Bredemeierin ja Shieldsin tutkimuksen, jossa tutkittavat käyttivät dilemmoja arvioidessaan matalamman tason moraalista päättelyä kuin vastaavien dilemmojen esiintyessä muilla elämän alueilla. Ero urheilun ja muun elämän moraalin välillä osoittaa siis moraalin olevan kontekstisidonnaista. Lisäksi kilpailullinen urheilu voi palkita ja edistää huijaamista. Vaikka säännöt ovat olemassa, useat kilpailulliset ympäristöt luovat niin kovan paineen voittamiselle, että huijaaminen on ehkä ainoa vaihtoehto suoriutua näistä paineista. (Covrig, 1996, 7.)

3.8 Etiikka, urheiluetiikka ja Fair Play

Yleisesti etiikan ja oikeudenmukaisuuden periaatteiden tavoitteena on pitää yhteiskunta inhimillisenä, eli ohjata sitä mitä ihmisten pitäisi tai ei pitäisi tehdä kanssakäymisessä muiden ihmisten kanssa.

Moderni etiikka on yhteydessä moraalifilosofiaan. Moraalifilosofia hakee perusteluja päätöksenteolle käsitteellisen ja teoriapitoisen ajattelun avulla hylkäämättä silti tervettä järkeä, arkielämän kokemuksia ja ihmisen tunteita. Moraali on aina yhteiskunnallisesti ja historiallisesti määräytynyttä. Myös etiikka on osa ihmisen elämää, eikä elämää ole ilman yhteiskuntaa, sen politiikkaa, lakeja, tapoja ja historiaa. (Airaksinen 1987, 9 – 10.)

Urheilun virallisen ja epävirallisen etiikan välillä on eroja. Virallinen etiikka on aina virallisten sääntöjen tulkintaa, universaalit säännöt esim. jalkapallossa ovat samat, mutta niitä tulkitaan eri kulttuureissa eri lailla. Lajien säännöt voivat olla ristiriidassa yleisten oikea/väärä-käsitysten kanssa (esim. jalkapallo, koripallo, jääkiekko: mitä säännöt sanovat vs. mitä sallitaan). Urheiluetiikka on kuitenkin suhteessa yhteiskunnan etiikkaan. Urheilu voi olla niin hyvää tai pahaa kuin se yhteiskunta, jonka osa se on. Menestyäkseen urheilulajin etiikan on oltava linjassa yhteiskunnan etiikan kanssa. Piilossa oleva väkivalta voi ilmetä urheilukulttuurissa. (Heinilä 1984, 4-6.)

Fair Play, reilun pelin henki, on jo vakiintunut käsite suomalaisessa urheilu- ja muussakin keskustelussa. Käsite on määritelty kyvyksi ymmärtää yleisinhimillisesti merkittävien suvaitsevaisuuden, solidaarisuuden ja samanarvoisuuden arvojen sisältöä. Tämä kyky harjaantuu pelin kannalta sääntöjenmukaisten, joukkueen ja

vastustajan kannalta oikeudenmukaisten ja yksilön kannalta reilujen tekojen jatkuvan toiston kautta. Perusta ymmärretään vähitellen, ja fair play muuttuu yhä automaattisemmaksi ulkoiseksi käyttäytymiseksi, joka refleksinomaisesti laukeaa aina tarvittaessa. Suvaitsevaisuus tarkoittaa tässä määritelmässä erilaisuuden hyväksymistä ja sallimista, vapaamielisyyttä ja vapauden kunnioittamista. Solidaarisuuden käsitteen avainsanoja ovat yhteisvastuullisuus, yhteisymmärrys, liittyminen johonkin ryhmään ja myötätuntoisuus. Samanarvoisuuden käsitteen alle kuuluvat yhdenvertaisuus, tasaväkisyys, tasa-arvoisuus, puolueettomuus ja oikeudenmukaisuus. Fair Playn käsitteeseen kuuluu myös voittamisen ja häviämisen taito, sekä niiden kohtaaminen terveellä tavalla. Urheilussa voittaminen tarkoittaa valikoitumista parhaaksi jostain joukosta, tapahtuipa tämä sitten yksilölajissa tai joukkuepelissä. Joukkuepelissä voittaminen on seurausta yhteisestä toiminnasta ja omista teoista. Voitonriemu on tunne siitä, että on valinnut oikein tekonsa, taktiikkansa, harjoittelunsa, strategiansa, ylipäätään kaiken, mikä peliin liittyy. Häviämisen taito on vaikeampi oppia, olennaista on kyky kohdata se totuus, että on valinnut jonkun edellä mainituista asioista väärin. (Venkula 1998 , 62 – 106.)

4 Doping

4.1 Doping käsitteenä

Doping-sana tulee eteäafrikkalaisen alkuasukasheimon kielestä, kaffirista, jossa dop-sana viittasi kiihottavaan väkijuomaan, jota käytettiin uskonnollisissa menoissa. Sen jälkeen, kielen sulautuessa englantiin, sanasta muodostui dope. Sanakirjamuodossa doping esiintyi ensimmäisen kerran sanana ”dop”, jolloin se määriteltiin huumavaksi opiumin sekoitukseksi, jota annettiin kilpahevosille. (Voy 1991, 5.)

Yleisesti hyväksyttävän dopingin määritelmän muodostaminen on modernin urheilulääketieteen perustavanlaatuinen ja vaikeasti ratkaistava ongelma. Dopingin käsite sisältää tieteellisen, sosiaalisen ja henkilökohtaisen ulottuvuuden. Tieteellisessä mielessä dopingissa on kyse fysiologiasta ja lääketieteestä. Sosiaalisia kysymyksiä ovat esimerkiksi normien, sääntöjen ja kynnyksrajojen määrittäminen. Henkilökohtaisella tasolla on kysymys kiellettyjä aineita käyttävän urheilijan henkilökohtaisista arvoista ja tarkoituseristä. Tarkan määritelmän puutetta selittävät myös uusien dopingaineiden jatkuva ilmaantuminen, perinteisten lääkeaineiden uudelleenarviointi, urheilusuoritusten parantamiseen kohdistuvien asenteiden muutos, tarkoitustenmukaisten rajoitusten tarve sekä kiellettyjä aineita käyttävän urheilijan tarkoituserien määrittelemisen käytännön mahdottomuus. (Hoberman 1992, 101 – 102.)

4.2 Doping ilmiönä

Doping ei ole uusi ilmiö. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että missä ja milloin tahansa urheilukilpailuun on liittynyt statuksen, omaisuuden tai muun hyödyn tavoittelu, suoritusta on yritetty parantaa dopingin avulla. Jo antiikin Kreikan urheilijat söivät sieniä parantaakseen suoritustaan. 1800-luvulla urheilijat käyttivät strykniiniä, nitro-glyseriiniä, opiumia, alkoholia ja kofeiinia parantaakseen suoritustaan. 2000-luvun näkökulmasta suoritusten parantamiseen aikoinaan käytetyt menetelmät ja aineet tuntuvat vastenmielisiltä. Motiivina dopingin käyttöön voidaan kuitenkin ajatella kautta aikain olleen tavoite voittaa hinnalla millä hyvänsä. Voidaankin sanoa, että suorituskyvyn parantamiseen tähtäävien keinotekoisien menetelmien käytöstä on viitteitä koko urheilun historian ajalta. (Houlihan 1999, 33.)

Toisaalta dopingin käyttöön ovat vaikuttaneet myös lääketieteen parissa tehdyt keksinnöt. Kaikki mikä parantaa ihmisen suorituskykyä tai ehkäisee sen heikentymistä voidaan kääntää dopingiksi urheiluun.

Jo niinkin aikaisin kuin vuonna 1889 arvostettu 72-vuotias fysiologi Charles-Edouard Brown-Seguard kertoi hämmästyneelle tiedeyhteisölle onnistuneensa neljännesvuosisadan ajan merkittävästi vähentämään ikääntymisen fyysistä suorituskykyä alentavaa vaikutusta injektoimalla itseensä nestettä, joka oli otettu koiran ja marsun kiveksistä (Hoberman 1992, 72.)

4.3 Doping sääntöjen valossa

Doping määritellään eri urheilumuotojen säännöissä eri tavalla. Kansainvälisen olympialiikkeen mukaan se on 1) sellaisen aineen tai menetelmän käyttöä, joka voi olla haitaksi urheilijoiden terveydelle ja/tai voi parantaa heidän suorituskykyään; 2) kielletyn aineen esiintyminen urheilijan kehossa tai näyttö sellaisen aineen tai kielletyn menetelmän käytöstä. (Tarasti 2001, 186.) Jos kiellettyä ainetta löytyy urheilijan kehosta, kyseessä on doping riippumatta siitä, parantaako se suoritusta tai onko sillä terveydellisiä vaikutuksia. Osa dopingaineista on siis peiteaineita, joiden avulla naamioidaan todellinen dopingaine tai yritetään manipuloida testiä.

IAAF:n (Kansainvälinen Yleisurheiluliitto) säännöt ovat varsin havainnolliset. Dopingrikkomuksesta on kysymys seuraavissa neljässä tapauksessa: 1) kiellettyä ainetta on löydetty urheilijan kehosta, 2) urheilija on käyttänyt kiellettyä menetelmää tai saanut siitä hyötyä, 3) urheilija on myöntänyt käyttäneensä kiellettyä ainetta tai menetelmää tai saaneensa hyötyä sellaisesta ja 4) urheilija kieltäytyy menemästä tai ei saavu dopingtestiin tultuaan valtuutetun dopingvirkaileijan toimin pyydettyksi siihen. (Tarasti 2001, 186.)

4.4 Dopingtestaaminen

Dopingtestaaminen aloitettiin 1950-luvun loppupuolella, kun havaittiin todisteita siitä, että kiellettyjä aineita käytettiin. Rooman olympialaisissa 1960 pyöräilijä kuoli liikarasiitukseen amfetamiinin käytön takia. Useiden kuolemien seurauksena alkoi testaaminen. Ensimmäinen ei-virallinen testaaminen tapahtui Munchenin olympialaisissa 1972. Silloin ei vielä testattu anabolisia steroideja, vaan lähinnä piristäviä

huumausaineita, kuten amfetamiinia. Testaustekniikan kehityttyä vuosien 1976 ja 1980 Montrealin ja Moskovan olympialaisissa oli jo käytössä testejä, jotka pystyivät erottelmaan anaboliset steroidit virtsasta. Tosin alkeellisista testaustekniikasta johtuen vain 275 näytettä 1800:sta pystyttiin analysoimaan. (Kammerer 2001, 4.)

Kiellettyjen aineiden ja menetelmien lista on pitkä ja vaihtelee hieman urheilulajeittain. Suomen antidopingtoimikunta julkaisee vuosittain yksityiskohtaisen luettelon kielletyistä ja sallituista aineista. Kielletyt aineet voivat olla elimistölle vieraita aineita, jolloin pienikin määrä riittää osoittamaan dopingin käytön. Osa kielletyistä aineista on elimistössä luontaisestikin tietyissä rajoissa esiintyviä aineita, yleisimpinä esimerkiksi EPO (erytropoetiini), testosteroni ja kasvuhormoni. Tämä tekee testauksen hankalaksi, sillä luotettavaa testausta on hankala toteuttaa. Ensin täytyy määrittellä normaaliarvot, ja vasta niiden ylittyminen viittaa dopingiin. Veridopingin osoittaminen on osoittautunut niin hankalaksi, että esimerkiksi hiihdossa on asetettu joitakin urheilijoita kohtaan kohtuuttomat hemoglobiinirajat, joiden ylittyminen evää oikeuden kilpailla. Raja on siis sellainen, jonka urheilijan elimistö saattaa ylittää ilman kiellettyjen aineiden käyttöäkin. Osaa aineista, kuten kasvuhormonia, ei pystytä määrittämään, joten testiä kasvuhormonivilpin osoittamiseksi ei ole. (Tarasti 2001,187.)

EPO- testaus kangertelee myös, kuten esimerkiksi Olga Jegorovan tapaus kesällä 2001 osoitti itse sinällään positiivisen testin ollessa vielä juridisesti pitämätön. Lahden MM-hiihtojen ja Salt Lake Cityn olympiakisojen veriartvotesteissä on myös osoittautunut olleen puutteita. Valitettavaa on, että nämä aineet ja menetelmät, joita ei siis voida luotettavasti mitata, ovat myös tehokkaimmin suoritusta parantavia ja se, että itse testaajien ja kansainvälisten lajiliittojen toimintatavat ovat osoittautumassa puutteellisiksi ja jopa eettisesti arveluttaviksi. Myös Itkonen (1999, 27) toteaa, että kaikkalainen normien rikkominen viestii urheiluväen kykenemättömyydestä laatia eettisesti kestäviä pelisääntöjä.

Näyttää siis siltä että urheilu on muodostumassa kilpajuoksuksi lääkäreiden ja biokemistien kesken, toisella puolella aineiden kehittäjät ja toisella puolella epätoivoiset testaajat. Urheilijat joutuvat käsinukeiksi, joiden terveysriskejä väheksytään, ja tänä geneettisen ja kemiallisen manipulaation aikana ei ole siis mikään ihme, että jotkut urheilijat yrittävät parantaa omia luonnollisia kykyjään dopingin avulla (Verroken, 1996, 51).

4.5 Dopingin käytön syitä

Kiellettyjen lääkeaineiden tai menetelmien käyttö sotii niitä periaatteita vastaan, joille urheilu perustuu. Urheilu rakentaa luonnetta, opettaa sitoutumista, sisukkuutta ja sinnikkyyttä, kestävyyttä, opettaa häviämään tai voittamaan, jne. (Verroken 1996, 49). Miksi urheilija on siis valmis pettämään ja huijaamaan dopingin avulla? Yhä useammat urheilijat haluavat päästä lajinsa huipulle, jonne valtavan kilpailun vuoksi pääsevät vain äärimmäisen harvat. Uusien keinojen hyödyntäminen ja myös sääntöjen kiertäminen ovat huippu-urheilun todellisuutta: se mikä ei ole kiellettyä, on sallittua. Puhutaan ns. harmaasta alueesta, joka Lahden hiihdon MM-kisojen verimaniipulaatioon liittyvien dopingtapausten yhteydessä on tullut usein esille.

Michele Verroken (1996) listaa useita syitä dopingin käyttöön. Kiusaus käyttää kiellettyjä aineita saattaa tulla ulkoa päin. Esimerkiksi media asettaa kovia paineita urheilijalle vaatimalla menestystä koko kansan nimissä. Valmentajat saattavat korostaa voittamista ainoana tavoitteena. Menestyminen saattaa olla ainoa tae ammattimaisen urheilu-uran jatkumiselle esimerkiksi sponsorien asettamien tulostavoitteiden takia. Kiihtynyt kilpailutahti saattaa tehdä palautumisen vaikeaksi ilman kiellettyjä keinoja.

Yksilöllisellä tasolla dopingin käytön taustalla voi olla omaisuuden tavoittelu, ylikilpailullisuus eli halu olla paras hinnalla millä hyvänsä, käsitys siitä että ilman dopingia ei voi menestyä tai saman käsityksen aiheuttama perusteeton usko kiellettyjen aineiden valtavaan vaikutukseen.

4.6 Kun urheilija jää kiinni

Urheilijan päätös käyttää tai olla käyttämättä kiellettyjä aineita ei ole helppo, eikä päätöksen tekemiseen joutuminen ole epätavallista nykymailman huippu-urheilussa (Hendrickson & Burton, 2001, 152). Toisaalta pelkkä terveystarpeiden karttaminen tai jopa fobiaksi muodostunut kiinnijäämisen pelko saattaa pidättää urheilijan dopingin käytöstä (Hemanus, 1997).

Kun urheilija jää kiinni dopingista, on hän harvoin ainoa jota voidaan pitää syyllisenä. Usein tapahtumien taustalla ovat valmentajat, managerit, lääkärit ja joissain tapauksissa jopa valtiot. Kuitenkin kiinnijäämisen tapahtuttua tapahtumien keskipisteenä on urheilija, ja muut tahot tuntuvat pesevän kätensä koko tilanteesta.

Usein kuulee kiinnijääneen urheilijan selityksissä lauseen: ”en tiennyt että se oli kiellettyä”. Lause, jota tuskin kukaan uskoo, mutta joka joissain tapauksissa voi hyvinkin olla totta. Ehkäpä esimerkiksi Suomen naishiittäjät eivät Lahden MM-kisoissa todella tienneet saavansa kiellettyä ainetta. Hendricson ja Burton (2001) kuvaavat dopingin taustalta aineen tarjoajana usein löytyvän jonkun urheilijan luotetun henkilön, esimerkiksi valmentajan tai lääkärin.

4.7 Doping ja eettiset ongelmat

Doping on eettisesti ja moraalisesti vaikea asia. Ensinnäkin se on suoraan sanottuna huiputusta ja petkuttamista, toiseksi se on terveydelle haitallista, kolmanneksi se antaa ikävän leiman sponsoreille ja muille taustajoukoille ja viimeisenä, mutta ei varmastikaan vähäisimpänä, dopingurheilijat ovat huonoja malleja nuorille urheilijoille ja nuorille yleensä. (Houlihan 1999, 107.) Eskolan (1998) mukaan huippu-urheiluun yleensä liitetään velvollisuus toimia esikuvina, ja kun monelle nuorelle urheilu on tärkein sosiaalinen ympäristö, ei esikuvien tekojen merkitystä tulisi vähätellä.

Voidaan myös oikeutetusti kysyä kuinka pitkälle urheilijan ”velvollisuudet” mallikuvana olemisesta jatkuvat yksityiselämän kustannuksella. Surullisia tapauksia urheilun ja median myllytyksestä ja sen seurauksista löytyy paljon (esim. Matti Nykänen). Suurennuslasin alla eläminen ei varmasti ole helppoa. Eskola (1998) kiteyttääkin odotukset urheilijan olemuksesta hyvin: ”Urheilijoilta siis edelleen odotetaan julkista kuvaa, joka kiiltää sädekehämäisesti: urheilijat elävät terveellisesti, vailla paheita, kunnan idolin tavoin. Samaan aikaan odotetaan samojen urheilijoiden varmistavan menestyksensä kaikin mahdollisin keinoin, kunhan nämä keinot eivät vain tule julkisuuteen”. Surullinen tuore esimerkki tulee rakkaasta kilpanaapuristamme Ruotsista, jossa koko kansan rakastamasta aitajuoksun olympiavoittajasta Ludmila Enqvististä tuli koko kansan petturi, venäläinen, joka petti Ruotsin kansan luottamuksen.

Suurin eettinen ongelma henkilökohtaisella tasolla on ehkä dopingiin sekaantuneilla lääkäreillä, jotka ovat ammattinsa puolesta vannoneet valan siitä, että he parantavat sairaita ihmisiä eivätkä tee terveistä ihmisistä sairaita. Toisaalta voidaan ajatella, että urheilijan avustaminen aineiden käytössä ja seurannassa on eettisesti oikea ratkaisu, jos vaihtoehtona on se, että urheilija etsii aineet käsiinsä

pimeiltä markkinoilta ja käyttää näitä itsenäisesti, jolloin terveydelliset riskit kasvavat huomattavasti (Verroken 1996, 51).

4.8 Doping yhteiskunnallisena ilmiönä

Lahden MM-hiihtojen dopingskandaaliin pohjautuen Touko Perko (2001) esittää, että huippu-urheilun moraalitilanne heijastaa koko yhteiskunnan moraalitilannetta, ja oleellista on kysyä, mitkä yleisesti ovat päämäärämme ja arvomme ja mihin tai miten vedämme rajan oikean ja väärän, hyvän ja pahan välille. Perko (2001) siteeraa TV 2:n asiaohjelmien päällikön, Ilkka Saaren, kirjoitusta Keski-pohjanmaassa, jossa Saari kysyy suomalaisilta olemmeko me todella niin rehellisiä kuin olimme kuvitelleet, ehkä Lahden kisojen dopingskandaali on tarkemmin ajateltuna erittäin hyödyllinen kansallisen itsetutkiskelun aihe ja että hiihtäjien kiinnijääminen oli vain räikeä esimerkki suomalaisten arvojen muutoksesta. Perko tuo esille myös muita medioissa olleita kommentteja, jotka peilaavat dopingia muihin vastaaviin moraalisiin ongelmiin: kirjailija Paavo Haavikon mielestä doping ei ole sen tuomittavampaa kuin ahneus maanviljelyksessä eli hullun lehmän tauti, optiot, osakekeinottelu, korkeiden virkamiesten ottamat lahjukset tai tiederahojen väärinkäyttö. Toisten mielestä doping urheilussa ei edes ole niin maata kaatava asia, että sen pitää saada näin laajaa julkisuutta: kirjailija Kaari Utrio muistutti lukijoitaan siitä että kysymys ei ollut sen kummemmasta tai yllättävämmästä asiasta kuin että muutama kansainvälisen tason viihdyttävä nautti sääntöjen vastaisesti piristeitä ennen esiintymistään ja jäi siitä kiinni, ja että taiteilijat pyrkivät toteuttamaan laivan juurella kiljuvan rahvaan odotuksia ja vaatimuksia. Heiltä odotetaan näyttöjä. Juha Portaankorvan mukaan kysymys ei ollut elämää suuremmasta asiasta; dopingurheilijat ovat rikkoneet oman pienen piirinsä pelisääntöjä ja saaneet rangaistuksen samojen pelisääntöjen mukaan. Portaankorva jatkaa, että kiinnijääneet urheilijat eivät ole rikollisia ja että kilpailukielto ei ole läheskään pahin rangaistus, joka käyrystä seuraa. Urheilijat maksavat teoistaan suurimman hinnan ihmisinä, sillä he ovat loppuelämänsä merkittävät miehiä tai naisia jotka joutuvat kohtamaan kansan, joka ei hevin unohda lempilapsiansa kiinnijäämistä.

4.9 Pitäisikö doping sallia?

Dopingin kieltämistä perustellaan sillä, että se on epäreilua eli kilpailijat eivät ole samalla viivalla. Urheilussa on paljon muitakin ”epäreiluja” asioita, jotka ovat moraalisesti arveluttavia tai ainakin epätasaisia, mutta kuitenkin sallittuja keinoja tai tapoja parantaa suoritusta. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi tieteellinen valmennus, ulkomaanleirit, varusteet, vitamiinit, alppimajat, psykologit jne. Hemanus (1997) näkee dopingin määrittelymisen urheilun tulosten keinotekoiseksi ja epäreiluksi parantamiseksi ongelmallisena, koska on niin monia muitakin keinotekoisia mutta sallittuja menetelmiä parantaa suoritusta. Kaikilla urheilijoilla ei ole mahdollisuuksia samojen resurssien käyttämiseen, joten tilanne on heille periaatteessa lähtökohtaisesti epäreilu. Edellä mainitut asiat ovatkin erilaisten dopingin käytön sallimista kannattavien ihmisten argumentteja (Houlihan, 1999, 110). Jos dopingsäädökset poistettaisiin kokonaan, eettisetkin kysymykset tasapuolisuudesta kenties vähentyisivät.

Vaikka yleinen mielipide onkin dopingin vastainen, eivät argumentit dopingin sallimisen puolesta ole kuitenkaan aivan perusteettomia, ja joskus ne ovat jopa mielenkiintoisen erikoisia, kuten Jari Eskolan artikkelissa ”Järkevän urheilijan valinta”. Hänen mielestään huippu-urheiluun ei kuulu tasa-arvo, eikä erityistä reilun pelin moraalialue ole enää jäljellä. Kiinnijäännyttä urheilijaa pitäisi kohdella kunnioittavasti: antoihan hän kaikkensa viihdyttääkseen suurta yleisöä. Nyt kun aineiden käyttö on kiellettyä, urheilija tai hänen taustajoukkonsa joutuvat sekaantumaan salakauppaan, varastettuun tavaraan tai muuten vain toimimaan epämiellyttävällä alueella (Eskola 1998, 177.) Jos dopingaineet sallittaisiin, niiden käyttö olisi kontrolloidumpaa ja näin terveysriskitkin olisivat pienemmät. Aineiden vaikutuksia voitaisiin tutkia muutenkin kuin vain pimeissä laboratorioissa. Ja kuinka paljon urheilulääketieteellä olisi annettavaa myös ”tavalliselle” lääketieteelle, kun yhteistyötä voitaisiin tehdä avoimesti. Siinäpä vasta eettinen perustelu vapaalle ”doppaamiselle”. Niin tai näin, doping tulee varmasti jatkossakin olemaan kiivaan eettisen ja muunkin keskustelun aiheena. ”Spekulointi kuuluu urheiluun, on yksi osa sen kiehtovuutta. Joku pohtii voittajaa, toinen voimasuhteita, kolmas teknistä suoritusta, neljäs pelikertoimia ja viides dopingia. Osansa kullakin”(Eskola 1998, 188.)

4.10 Doping ja media

Media kohtelee urheilijaa kauppatavarana, jonka riskinä on joutua laskeutumaan sankarin roolista konnan kaapuun. Sankaruuden, talouden, politiikan, uskonnon ja viihteen intressien yhdistyessä urheilun maailmaan syntyy mediajulkisuuden näyttämö, jossa eilinen selkään taputeltu voittaja on tämän päivän yksinäinen ruoskittu. Medialle konna kelpaa yhtä hyvin kuin sankari, molemmat myyvät. (Itkonen 1994, 9–10.)

Doping on Suomessa suurta mediapeliä. Kun Suomen kansan rakastamat huippu-urheilijat jäävät kiinni kiellettyjen menetelmien käytöstä, on skandaali valmis. Terrori-iskut ja WTC-tornien romahtaminen Yhdysvalloissa saattavat yltää saman laajuiseen uutisointiin kuin vuoden 2001 Lahden hiihtoskandaali. Joka puolella Suomea ihmiset odottivat television ääressä uusia uutisia kiinnijääneistä ja heidän selityksistään. Urheilujournalistit tietävät, mitä kansa haluaa ja mistä urheilun sisäpiirit haluaisivat kerrottavan. Vaikenemalla jostain tai lisäämällä jotain todellisuus saadaan näyttäytymään halutulla tavalla (Itkonen 1994, 23). Medialla on näin ratkaiseva vaikutus siihen, minkälaiset ovat ihmisten käsitykset ja mielipiteet dopingista.

Vielä suurempi vaikutus medially on siihen, miten kiinnijääneiden urheilijoiden elämä muuttuu ja muotoutuu, kun ura on mahdollisesti lopussa kiinnijäämisen seurauksena. Suomen kansa muistaa kiinnijääneet pitkään, ja urheilijan päälle jää negatiivinen varjo jopa koko loppuelämän ajaksi (esim. Martti Vainio). Jos taas ajatellaan Lahden tapausta niin, Jari Isometsä ja Mika Myllylä todella ottavat kaiken mahdollisen irti myös huonosta julkisuudesta: molemmilta on ilmestynyt kirja, ja jatkoa on varmaankin luvassa.

Vaikka ei välttämättä voida suoraan sanoa että media vääristelee tosiasioita, niin voidaan kuitenkin väittää, että urheilujournalismi, kuten journalismi yleensäkin, valikoi, korostaa, jättää korostamatta, tulkitsee, tulkitsee tutkintoja ja tulkitsee tulkintojen tutkintoja (Hemanus, 1997, 30). Toisin sanoen kolumneissa pääsevät ilmoille urheilutoimittajien asenteet, jotka kärjistäen sanottuna heijastavat tai jopa muokkaavat koko kulttuurimme asenteita. Doping uutisointia sävyttää Hemanuksen mukaan voimakkaasti legalismi, tarkka sääntöjen tulkinta, ja se valitettavasti mustamaalaa syyttömätkin urheilijat kansan silmissä.

Dopingsäännöissä on aina poikkeustapauksia, jotka vaativat sääntöjen venyttämistä. Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi juoksija Monika Kinnusen ja uimari Petteri Lehtisen astmatapaukset, joissa he vain unohtivat kertoa käyttämästään lääkkeestä, jonka lääkäri oli heille terveydellisistä syistä määrännyt. Tällöin muuten kielletyt aineet ovat urheilijoille sallittuja. Ensimmäinen asia, joka uutisoitiin ei suinkaan ollut se, että suomalainen urheilija unohti astmalääkkeensä, vaan että suomalainen huippu-urheilija jäi kiinni dopingista. Käytännössä dopingleima jää urheilijan päälle pitkäksi aikaa, vaikka mitään dopingia ei ollutkaan. Tuntuu siltä, että urheilija on syyllinen kunnes toisin todistetaan, kuten esimerkiksi hiihtäjä Jari Räsänen kasvuhormoni oikeudenkäynti todisti. Ja useimmiten jälkeenpäin todistelu on aivan turhaa, sillä ihmiset muistavat vain urheilijan joka jäi kiinni.

Hemanus (1997) tuo esille sen valitettavan naiiviuden, jonka urheilujournalismi usein esittää: kuvan siitä että dopingongelma on kilpa- ja huippu-urheilun osalta hallinnassa. Tätä perustellaan tehokkaamman valvonnan, uutteran testauksen sekä verraten pitkien kilpailukieltojen ansioilla. Valitettavasti dopingtestistä selviäminen ei takaa sitä, että urheilijalla olisi puhtaita jauhoja pussissaan. Tämän osoitti hyvin pikajuoksija Ville Vakkurin tapaus: hän jäi kiinni vasta viidennessä testissä sinä aikana kun hän oli käyttänyt kiellettyjä aineita. Jo fraasiksi muodostunut lause ”vain tyhmät ja amatööri jäävät kiinni” näyttää pitävän paikkansa. Siksi tämä edellä mainittu naiivisuus korostaa sitä kiinnijääneen tuskaa, jonka media urheilijan harteille painaa. Julkinen doping-syyllistäminen merkitsee erittäin rajua yksilön lyömistä, ääritapauksessa urheilijan ihmisarvon epäsuoraa kieltämistä. Tämä on myös moraalinen ongelma: dopingjournalismissa on moraalinen vastassa (Hemanus, 1997, 38.) Toisaalta se on riski, jonka urheilija ainakin useimmiten tietoisesti ottaa.

Voidaan ajatella, että toimittajat ja media yleensä, ovat sitoutuneet varsin aidosti dopingin vastustamiseen. Pänkäläisen (1998) mukaan toimittajien perustelut doping-tuomitsemiselle voidaan kiteyttää seuraavasti: 1) Doping sotii urheilun etiikkaa ja fair-play henkeä vastaan, 2) urheilu ei ole niin vakavaa, että sitä pitäisi harrastaa terveyden kustannuksella ja 3) kyse on urheiluliikkeen ja sitä kautta urheilujournalismin uskottavuudesta.

Kritiikkinä urheilun vakavuutta koskevalle väitteelle voisi tosin kysyä, että eikö urheilu ole vakavaa, jos sillä voi taata itselleen taloudellisesti turvatun

loppuelämän, ikonin aseman suomalaisten sydämissä ja voittamisen, suuren menestymisen tunteen?

Voidaan myös kysyä mikä on urheilutoimittajien asiantuntemus tai ”haluttu asiantuntemus” siitä mitä he kirjoittavat. Parhaitenhan julkisuutta saa aikaiseksi kirjoittamalla negatiivisia asioita, samalla jättämällä pois tärkeitä, jopa lieventäviä seikkoja. Motiivit toimittajien kirjoitusten takana ovat usein kummalliset, ja tästä hyvänä esimerkkinä on Jari Räsänen kasvuhormonin käytön uutisointi. Nuutila (1998) pohtii näitä motiiveja lyhyesti kirjassaan *Lahjomattomat: hormoniuutisointi tapahtui juuri Naganon Olympiakisojen aikaan, jolloin ajoitus oli tarkkaan harkittu sillä tarkoituksella, että se johtaisi mahdollisimman vahingolliseen tulokseen itse kohteessa eli valmistautumisessa edessä olevaan arvokilpailuun*. Ei voida sivuuttaa sitä tosiasiaa, että tiedot asioista olivat julkaisijan hallussa jo useita viikkoja ennen varsinaista julkaisua. Lisäksi julkaisija tiesi niiden olevan virheellisiä ja että ne jouduttaisiin perumaan. Kuten lopulta tiedämme, rankaisu tällaisesta törkeästä maineen lopullisesta pilaamisesta oli käytännössä mitätön. Voidaankin todella pohtia, mikä on urheilijan oikeusturva mediaa vastaan syyllisyydestä riippumatta.

Perkon (2001) mukaan urheilujournalismilla on nyt Lahden dopingskandaalin jälkeen mahdollisuus uusiutua. Nyt voidaan uskoa, että tähän saakka dopingia vierastanut urheilujournalismi voisi kehittyä kriittiseen ja tutkivaan suuntaan. Toivottavaa olisi myös, ettei kriittinen urheilujournalismi rajoittuisi vain dopingiin, vaan ottaisi tarkasteluunsa huomioon myös muut urheilun ongelmat kuten rappioilmiöt, sopuottelut, huippu-urheilun harvainvallan, urheilijoiden esineellistämisen sekä tupakan ja alkoholin piilomainonnan. (Perko 2001, 209.)

Media on hyvä uutisoidessaan nopeista tapahtumista kuten dopingkäryistä ja muista onnettomuuksista. Se ei suosi trendejä saati laajoja kokonaisuuksia, minkä vuoksi media on niiden seuraamiseen huono. Se ei myöskään pysty ennakoimaan tulevaisuutta. Perko (2001) tuokin oivan verrannollisen esimerkin journalismin kyvyistä hallita kokonaisuuksia, tai pohtia syitä ja seurauksia: ”jos media olisi ollut paikalla kaksi tuhatta vuotta sitten kun Kristus ristiinnaulittiin, se olisi kyllä raportoinut näyttävästi ristiinnaulitsemisen mutta jättänyt arvioimatta kristinuskoa, sen alkamassa olevaa kasvua, voimaa ja vaikutusta” .

5 Tutkimuksen taustaa

5.1 Kiinnostuksen kohteesta tutkimusaiheeksi

Kiinnostuksemme kilpailullisuutta kohtaan pohjautuu pitkälti omaan urheilutaustaamme. Kilpailullisuuteen, varsinkin toisia vastaan kilpailuun, liittyy aina eettisiä kysymyksiä ja moraalista päätöksentekoa. Tätä kautta kiinnostuimme myös moraalin käsitteestä ja moraalin kehittymisestä. Alkulan, Pöntisen ja Ylöstalon (1994) mukaan tutkimusaiheen valinnassa on monesti kysymys monimutkaisesta prosessista, josta osa on harkittua valintaa mutta jossa on mukana myös melkoinen määrä sattumaa (Alkula ym. 1994, 28). Tutustuessamme moraalista käsittelevään kirjallisuuteen havaitsimme moraalin mittaamisen olevan vaativaa. Esimerkiksi Kohlbergin teorioiden pohjalta luotujen DIT-testien toteuttaminen edellyttää ammattitutkijan taitoja ja resursseja. Ajatuksemme kilpailullisuuden ja moraalin tutkimisesta alkoi muuttua aihealueesta teemaksi vasta, kun löysimme Kinnusen ja Kinnusen tutkielman dopingaiheineen. Olimme jo tutustuneet Alkulan ym. (1994) olennaisina mainitsemaan aiheen alalla käytyyn keskusteluun, sen teorianmuodostukseen, käsitejärjestelmään ja tyypittelyihin kilpailullisuuden ja moraalin kehityksen osalta. Doping täytyi vielä käsitteellistää.

5.2 Teoreettinen viitekehys

Tutkimusongelman täsmentämiseen ja muotoiluun liittyy viitekehysten rakentaminen, joka tarkoittaa tutkimusongelman täsmällistä esittämistä käsitteellisesti. Sen avulla voidaan rajata ja täsmentää tarkasteltavia asioita ja kehittää tutkimukselle oma näkökulma ja juoni. (Alkula ym. 1994, 34.)

5.2.1 Kilpailullisuus

Kilpailullisuutta on tutkittu paljon. Yleisesti väitetään, että pienet lapset eivät osaa kilpailla keskenään tai suorittaa sosiaalista vertailua, ja että riittävä kypsyyden kilpailuprosessin ymmärtämiseen saavutetaan vasta noin 12-vuoden iässä. Pienten lasten keskenään kilpailuttamisen katsotaan olevan heidän kehitykselleen haitallista.

Sukupuolen merkitystä kilpailullisuuteen on myös tutkittu paljon. Koivulan (1999) urheiluun osallistumisen motivaatiota koskevassa tutkimuksessa ilmeni, että kilpailuelementti on miehille tärkeämpi kuin naisille, jotka arvostavat enemmän esimerkiksi urheilullista olemusta. Samoin Lynnin (1993) tutkimuksessa, jossa kilpailullisuutta mitattiin rahan arvostamisella, miehet olivat naisia kilpailullisempia.

Ilmiö ei näytä koskevan pelkästään aikuisia. Suomen Liikunnan ja Urheilun vuosina 2001-2002 teettämän tutkimuksen mukaan pojat ovat innokkaampia kilpailemaan kuin tytöt. Tämä ilmenee mm. siten, että pojat toivovat osallistuvansa useisiin kilpailuihin vuoden aikana, kun taas tytöillä on taipumusta olla mukana seuran toiminnassa, jos kilpailuja on vähän. Pojat harrastavat tyttöjä useammin lajeja, joissa järjestetään kilpailuja ja otteluja. (SLU:Liikunnan ja Urheilun Maailma, 2003.)

5.2.2 Erilaiset nuoret ja moraalit

Valtaosa moraalista ja sen kehitystasoa koskevasta tutkimuksesta näyttää perustuvan kannanottoihin moraalisiin kysymyksiin. Kognitiiviseen kehitykseen perustuvissa teorioissa moraalin kehittyminen nähdään älyllisen kehityksen sisäisten vaiheiden tuloksina.

Narvaezin (2001) mukaan moraalisten kysymysten ymmärtäminen vaihtelee iän, koulutuksen ja aiheesta tietämisen mukaan. Moraaliset teemat voivat olla lapsille vaikeita ymmärtää, jos heillä ei ole aiheeseen liittyvää ennakkotietoa, ja moraalinen tulkinta saattaa olla samalla kehitystasolla olevien kesken erilainen toisen tietäessä aiheesta enemmän kuin toisen.

Tyttöjen ja poikien moraalisisessa ajattelussa on havaittu eroja. Silbermanin ja Snareyn (1993) tutkimuksessa, jossa varhaisnuoret ottivat kantaa moraalisiin kysymyksiin, tytöillä mitattiin keskimäärin korkeampia moraalisen kehityksen tunnuslukuja kuin pojilla. Tutkittavien keski-ikä oli 12,1 vuotta, ja tuloksia perusteltiin sillä, että tytöt ovat tämän ikäisenä kognitiivisessa kehityksessä poikia edellä.

Daniels ja D'Andrea (1995) tutkivat havaijilaisten nuorten moraalista päätöksentekoa. Tutkimus oli replikaatio Johnstonin 1988 tutkimuksesta, jossa esimerkkitarinoiden tulkinnan kautta löydetty eroja tyttöjen ja poikien moraalisisessa ajattelussa. Tytöt olivat Johnstonin tutkimuksessa painottaneet valinnoissaan

välittämisen näkökulmaa poiken valintojen painottuessa oikeudenmukaisuus-näkökulmaan. Tämä tuki Gilliganin vuonna 1982 esittämää teoriaa sukupuolten välisen eron olemassaolosta moraalisisessa ajattelussa. Omassa tutkimuksessaan Daniels ja D'Andrea eivät vastaavaa eroa löytäneet.

Russel (2002) löysi eroja sukupuolten välillä oikeudenmukaisuuden ja vastuuntunnon tulkinnoissa sekä moraalisisissa valinnoissa yleensä. Sama tutkimus esittää, että moraalisisista aiheista keskusteleminen auttaa lapsia yhdistelemään, erottelemaan ja yleistämään moraaliseen päätöksentekoon liittyviä ilmiöitä.

Havaittuja eroja sukupuolten kesken moraalisisessa päätöksenteossa toi esiin myös Coady (2001), joka tutki erilaisten 7-11 vuotiaista koottujen ryhmien jäsenten keskinäistä käyttäytymistä esimerkkitalanteiden, kysymysten ja pelien avulla.

Covrig (1996) toteaa, että kilpailullinen urheilu voi edistää matalamman tason moraalista päätöksentekoa. Toisaalta sekä Covrig että Kinnunen ja Kinnunen (1996 58) tuovat esille, että urheilijat ja ei-urheilijat arvioivat Shieldsin ja Bredemeireirin mukaan urheiluun liittyviä tilanteita alemmalla moraalisisella tasolla kuin muun elämän tilanteita. Deckerin (1995) tutkimuksessa ilmeni, että urheilua aktiivisesti harrastavat pojat tekivät sekä urheilua että jokapäiväistä elämää koskevissa kysymyksissä matalampaa moraalisen kehitystasoa kuvaavia valintoja kuin ei-urheilijat. Urheilijatytöt ilmensivät urheilijapoikia korkeampaa moraalisen kehitystasoa jokapäiväiseen elämään liittyvissä kysymyksissä mutta eivät urheilukysymyksissä.

5.2.3 Kinnunen ja Kinnunen: Peruskoulun 6.- ja 9.- luokkalaiset ja doping

Etsiessämme sopivaa mittaria tutkimukseemme tutustuimme Kinnusen ja Kinnusen tutkimukseen, joka tutki koululaisten dopingtietoa sekä heidän moraalista suhtautumistaan dopingiin. Ensisijaista kiinnostuksen kohdettamme, kilpailullisuutta, oli heidän tutkimuksessaan käsitelty vain lyhyesti. Doping ilmiönä tuntui kuitenkin toimivalta välineeltä sekä kilpailullisten arvojen että moraalisen päätöksenteon ilmentämän kehitystason mittaamiseen. Päätimme käyttää Kinnusen ja Kinnusen tutkimuksen mittaria oman tutkimuksemme tiedonkeräämisen pohjana.

Kinnunen ja Kinnunen tarkastelivat tutkimuksessaan, mitä peruskoulumme 6.- ja 9.- luokkalaiset oppilaat tietävät dopingiin liittyvistä asioista. He tarkastelivat erityisesti nuorten moraalista suhtautumista dopingiin. Lisäksi he tutkivat

kohdejoukon sukupuolen, luokkatason, asuinpaikan ja taustamuuttujien kuten urheilutaustan, harrastuksien ja perhetaustan vaikutusta kohdejoukon dopingtietoihin ja moraalikäsitteisiin.

Tutkimus toteutettiin vuonna 1996 ja aineisto kerättiin Keski-Suomen läänissä Jyväskylässä, Muuramessa, ja Viitasaarella sekä Vaasan läänissä Vaasassa, Seinäjoella ja Kuortaneella. Tutkimukseen osallistui 296 henkilöä.

Tutkimuksen mukaan 9.-luokkalaiset tiesivät enemmän dopingista kuin 6.-luokkalaiset. Pojat tiesivät dopingista enemmän kuin tytöt. Urheiluseurataustalla tai perhetaustalla ei ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta dopingtietämykseen.

Kohdejoukon suhtautuminen dopingiin oli selkeästi kielteinen. 6.-luokkalaisilla oli tiukempi moraalinen kanta dopingin käyttöön liittyviin kysymyksiin kuin 9.-luokkalaisilla. Tutkimuksen mukaan poikien dopingmoraali laskee 6.- 9.- luokkien välillä tyttöjen dopingmoraalin pysytellessä samalla tasolla. Pelkästään sukupuolen mukaan eroteltaessa kävi ilmi, ettei poikien ja tyttöjen moraalisisissa valinnoissa ollut eroja. Pienemmillä paikkakunnilla dopingmoraali oli tiukempi kuin isommilla paikkakunnilla. Perhetaustan ja urheiluharrastustan vaikutuksesta dopingmoraaliin havaittiin, että niillä, joiden perheessä harrastetaan liikuntaa ja niillä, jotka harrastavat paljon liikuntaa, on tiukka moraalinen suhteiden dopingin suhteen. Valtaosa tutkimukseen osallistuneista piti dopingin käyttöä ja kokeiluakin terveydelle vaarallisena tai melko vaarallisena. Tutkimuksen mukaan dopingin käyttö nuorten keskuudessa ei näyttänyt olevan mikään suurempi ongelma. 296:sta koehenkilöstä ainostaan yksi ilmoitti käyttäneensä useamman kerran dopingaineita.

Nuorten mielipiteistä siitä, kuinka moni huippu-urheilija käyttää dopingaineita ilmeni, että paljon liikuntaa ja urheilua harrastavat nuoret arvioivat huippu-urheilijoiden dopingin käytön vähäisemmäksi kuin ne, jotka itse eivät harrasta urheilua tai liikuntaa. Yleisurheilua, kehonrakennusta ja voimannostoja pidettiin lajeina, joissa dopingia käytetään eniten.

5.2.4 Nuoret ja doping

Lasten ja nuorten dopingtietämystä on tutkittu vähän. Oman tutkimuksemme pohjana nuorten dopingtiedon osalta on ainoastaan Kinnusen ja Kinnusen tekemä tutkimus. Nuorten dopingaineiden käyttö vaikuttaa tutkimusten valossa vähäiseltä, mutta

muutamien tutkimusten mukaan dopingaineiden käyttöä esiintyy jo yläaste- ja lukioikäisten keskuudessa. Kinnusen ja Kinnusen tutkimuksen mukaan 296:sta vastanneesta ainoastaan yksi ilmoitti käyttäneensä dopingia. Ruotsalaisten Kindlundhin, Nybergin, Isacsonin ja Berglundin (1999) tutkimuksen mukaan 2,7% tutkituista Uppsalan lukion viimeisen luokan pojista ilmoitti käyttävänsä säännöllisesti dopingaineita. Samassa tutkimuksessa tarkasteltiin myös nuorten asenteita ja mielipiteitä dopingista. Tutkimuksen mukaan pojat suhtautuivat myönteisemmin dopingin käyttöön kuin tytöt, ja ne tutkittavat, jotka olivat käyttäneet dopingia, suhtautuivat myönteisemmin kuin ne, jotka eivät olleet käyttäneet. Pääsynä dopingin käyttöön nuoret arvelivat olevan lihaksikkaan ulkomuodon hankkimisen tai urheilusuorituksen parantaminen. Yhdysvaltalaisen Pediatrics-lehden julkaisemassa tutkimuksessa ilmeni, että 2,7% Massachusettsin osavaltion yläasteikäisistä urheilijoista käytti steroideja (Rose & Larkin 2002). Dopingin käyttäjät olivat molemmissa tutkimuksissa lähes pelkästään poikia. Tutkimuksissa arveltiin dopinginkäytön lisääntyneen viime vuosina.

Auvinen ja Jaakkola (1998) ovat tutkineet liikunnanopettajien dopingtietoja ja -asenteita. Heidän mukaansa 90% opettajista oli sitä mieltä, että dopingia käytetään kilpaurheilun lisäksi myös kuntourheilussa ja että joka viides opettaja tiesi jonkun oppilaansa käyttävän dopingia. Lisäksi 60% opettajista halusi lisätä dopingvalistusta koulussa.

5.3 Ongelmat ja hypoteesit

Borgin ja Gallin (1989, 51) mukaan ensimmäinen askel tutkimusongelman tai -ongelmien löytämisessä on tunnistaa laajat aiheeseen liittyvät ongelma-alueet. Alkulan ym. (1994) mukaan ongelman asettelu liittyy aina johonkin keskusteluun, ja tutkimusten tulosten pitäisi omalla painollaan jatkaa tällaista keskustelua. Miltei joka asiaa on jo tutkittu, mutta samaa asiaa voidaan tutkia varsin monesta näkökulmasta. (Alkula ym. 1994, 26 – 27.) Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2000, 114) mukaan tutkimukseen pitäisi löytää juoni tai johtoajatus, jonka mukaisesti voidaan nimittää myös tutkimuksen pääongelma.

Bellin (1987) mukaan hypoteesit ovat monesti aavistuksia, joita tutkijalla on muuttujien välisten suhteiden olemassaolosta. Hypoteesit tai oletukset tuloksista

määrittävät sen, mitä aiotaan tutkia, ja näin ollen ne ovat tärkeä osatekijä tutkimuksen suunnittelussa. (Bell 1987,13 – 14.)

Tutkimuksemme hypoteesit on muodostettu kaksisuuntaisiksi, koska aiempien tutkimustulosten perusteella emme voineet luottaa yksisuuntaisen testauksen tilastolliseen luotettavuuteen.

Tutkielmamme pää- ja osaongelmat sekä hypoteesit muodostuivat kirjallisuuteen ja aiempiin tutkimuksiin tutustuttuamme seuraaviksi:

Pääongelma 1: Miten nuoret suhtautuvat kilpailuun?

Nollahypoteesit:

- a) 6.- ja 9.- luokkalaisten kilpailullisuudessa ei ole eroja
- b) tyttöjen ja poikien kilpailullisuudessa ei ole eroja
- c) luokka-asteella ja sukupuolella ei ole yhdysvaikutusta
- d) urheilutausta ei ole yhteyttä kilpailullisuuteen
- e) erot kilpailullisuudessa eivät ole yhteydessä moraalisiin valintoihin

Pääongelma 2: Miten nuoret suhtautuvat moraalisesti dopingiin?

Nollahypoteesit:

- a) 6.- ja 9.-luokkalaisten moraalisisessa ajattelussa ei ole eroja
- b) tyttöjen ja poikien moraalisisessa ajattelussa ei ole eroja
- c) urheilijoiden ja ei-urheilijoiden moraalisisessa ajattelussa ei ole eroja
- d) kilpailullisten ja ei-kilpailullisten ihmisten moraalisisessa ajattelussa ei ole eroja
- e) luokka-asteella ja sukupuolella ei ole yhdysvaikutusta

Pääongelma 3: Mitä peruskoulun 6.- ja 9.- luokkalaisten tietävät dopingiin liittyvistä asioista?

Nollahypoteesit:

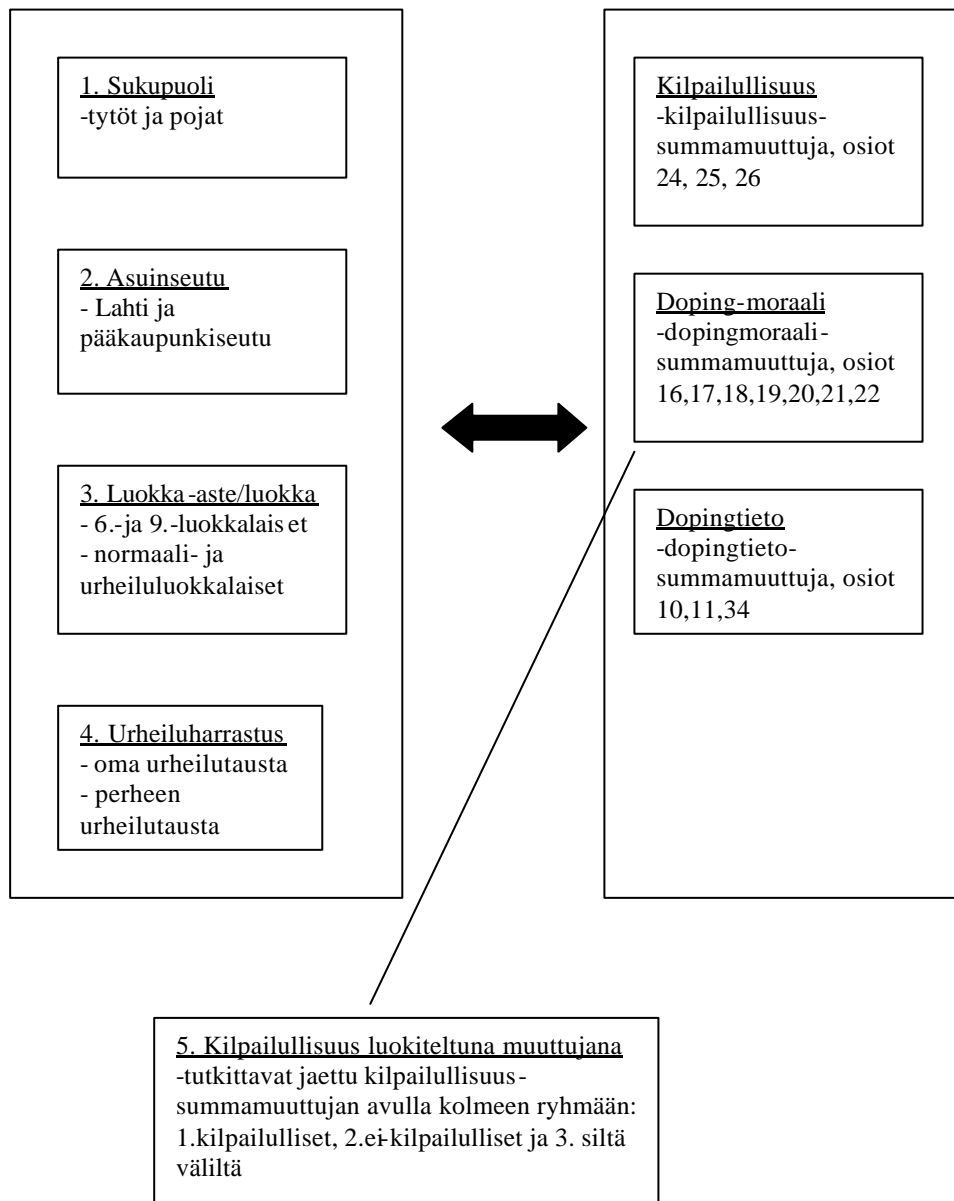
- a) 6.- ja 9.- luokkalaisten dopingtiedoissa ei ole eroja
- b) tyttöjen ja poikien dopingtietämyksessä ei ole eroja
- c) luokka-asteella ja sukupuolella ei ole yhdysvaikutusta
- d) urheilutaustalla ei ole yhteyttä dopingtietämykseen

Osaongelmia:

- e) mistä dopingtietoa saadaan?
- f) kuinka paljon nuoret arvioivat dopingia käytettävän urheilussa?
- g) käyttävätkö nuoret itse dopingia?
- h) onko nuorten dopingtiedoissa eroja aiempaan tutkielmaan verrattuna?

Kuviossa 1 on esitetty tutkimusasetelma, jossa edellä esitettyjen hypoteesien kokonaisuus on koottu samaan kuvioon. Kiinnostuksen kohteena on siis tutkia kuinka tietyt ryhmät sukupuolen, luokka-asteen, asuinseudun tai urheilutaustan mukaan jaoteltuna eroavat tarkasteltavien ilmiöiden (kilpailullisuus, dopingmoraali ja dopingtieto) suhteen. Tarkasteltavien ryhmien ja ilmiöiden välistä yhteyttä ei voida tulkita kausaalisuussuhteeksi, koska emme voi tietää kumpi on syy ja kumpi on seuraus. Siksi yhteyttä ryhmien ja ilmiöiden välillä kuvataan kaksisuuntaisella nuolella. Halusimme myös tutkia kilpailullisuuden yhteyttä dopingmoraaliin. Luokittelimme jatkuvan kilpailullisuusmuuttuja kolmeen luokkaan ja vertasimme, eroavatko nämä uudet luokat dopingmoraalin suhteen.

Kuvio 1. Tutkimusasetelma kaaviona

6 Tutkimuksen toteuttaminen

6.1 Tutkimuksen kohdejoukko ja aineiston keruu

Tutkimuksen aineisto kerättiin kevään 2002 aikana peruskoulun 6 ja 9 luokkien oppilaiden mielipiteistä. Kohdejoukkona oli neljän eri koulun oppilaita. Kuudennen luokan oppilaiden aineisto kerättiin Lahden Myllypohjan koulun ja Espoon Soukan ala-asteelta. Yhdeksäsluokkalaisten aineisto kerättiin Espoonlahden yläasteen ja lahtelaisen Salpausselän koulun oppilailta. Lisäksi 9.-luokalaiset jakaantuivat urheilu- ja ei-urheiluluokkiin molemmilla paikkakunnilla. Valitsimme Lahden ja Helsingin tutkimuspaikkakunniksi siksi, että halusimme vertailla myös urheilijoiden ja ei-urheilijoiden tietoja ja näkemyseroja, sillä molemmissa kaupungeissa on urheilulukio. Lisäksi halusimme tutkia, vaikuttivatko Lahden hiihtoskandaalin tapahtumat oppilaiden mielipiteisiin kyseisellä paikkakunnalla ja erosivatko näiden kahden kaupunkien oppilaiden tiedot, asenteet ja arvot toisistaan.

Taulukko 1. Tutkimukseen osallistuneiden lukumäärät

	Työt		Pojat		Yhteensä
	6.lk	9.lk	6.lk	9.lk	
Lahti	22	17	30	17	86
Helsinki	21	22	23	22	86
Yhteensä	43	39	53	39	172

6.2 Mittari ja muuttujat

Muodostimme tutkimuksessamme käyttämämme kyselylomakkeen (liite 1) muuttamalla Kinnusen ja Kinnusen (1996) mittarin kysymyksenasettelua joidenkin kysymysten osalta ja lisäsimme moraalien ja kilpailullisuuden mittaamiseen kehittämämme osiot. Aiemman tutkimuksen kyselylomake oli tarkkaan testattu, joten testasimme omastamme juuri kilpailullisuuteen ja moraalisiin valintoihin liittyvät osiot. Kyselylomaketta testattiin espoolaisen musiikkikoulun 12- ja 15-vuotiailla oppilailla kysymysten ymmärrettävyyden varmistamiseksi

Kyselylomakkeen täyttämiseen oli varattu yksi oppitunti eli 45 minuuttia. Olimme itse paikalla aineistoa kerätessä, ja lupa tutkimuksen suorittamiseen oli kysytty koulujen rehtoreilta. Ennen kuin oppilaat alkoivat täyttää lomaketta,

esittelimme itsemme ja tutkimuksen tarkoituksen. Sen jälkeen kävimme yhdessä läpi instruktiosivun, jotta kaikki tiedot saataisiin oikein kerättyä. Korostimme oppilaille, ettei kenenkään henkilöllisyys tulisi esille missään vaiheessa tutkimusta, eivätkä koulujen opettajat näkisi kyselylomakkeita. Kyselylomakkeeseen ei siis saanut laittaa omaa nimeä, minkä toivoimme johtavan mahdollisimman rehellisiin vastauksiin. Kenelläkään ei jäänyt lomakkeen täyttäminen kesken ja suurin osa suoriutui tehtävästä alle puolessa tunnissa. Lomakkeen täytön aikana oppilailla oli mahdollisuus kysyä testaaajilta neuvoa mahdollisissa epäselvyyksissä tai kysymysten ymmärtämiseen liittyvissä vaikeuksissa.

6.3 Summamuuttujat

Muodostimme summamuuttujat kolmesta pääteemastamme eli kohdejoukon kilpailullisuudesta, moraalisisista kannanotoista dopingiin ja dopingtietämyksestä. Koska kyselylomakkeen tietyt osiot mittasivat samaa asiakokonaisuutta, muodostimme summamuuttujia, joiden avulla saimme useamman muuttujan tiivistettyä yhteen summamuuttuun, joka siten on luotettavampi kuvaamaan tarkasteltavaa ilmiötä.

Summamuuttujille tehtiin normaalisuustarkasteluita. Dopingmoraalisummamuuttuja oli jakautunut Kolmogorov-Smirnovin- testin mukaan normaalisti ($p = .20$), mutta kilpailullisuus- ja dopingtieto-summamuuttuja eivät toteuttaneet testin normallisuusvaatimusta ($p = .000$ ja $p = .000$). Testi on kuitenkin erittäin tiukka, joten tarkastelimme normaalisuutta myös histogrammien (liite 2) avulla. Kuvien avulla totesimme, että molemmat muuttujat olivat silmämääräisesti suhteellisen normaalisti jakautuneita.

Taulukossa 2 on kuvattu summamuuttujien keski- ja hajontalukuja. Kaikkien summamuuttujien keskilukujen arvot (keskiarvo, moodi, mediaani) olivat lähellä toisiaan. Myös tästä voimme päätellä, että muuttujat noudattavat normaalijakaumaa suhteellisen hyvin. Dopingmoraalisummamuuttujan vaihteluväli oli kaikkein suurin, ja siten keskihajonta oli suurempi kuin kilpailullisuutta ja dopingtietoa kuvaavien muuttujien.

TAULUKKO 2. Summamuuttujien tunnuslukuja

Summamuuttujat	Keskiarvo	s	Md	mo	Min	max
Kilpailullisuus	9,12	2,51	9,00	8,00	4	15
Dopingmoraali	17,65	4,59	18,00	18,00	7	35
Dopingtieto	4,05	1,72	4,00	4,00	-2,00	7

s = keskihajonta, md = mediaani, mo = moodi, min = minimiarvo, max = maksimiarvo

6.3.1 Kilpailullisuus-summamuuttuja

Vastaajien kilpailullisuudesta muodostettiin summamuuttuja ($\alpha = .59$), jonka muodostivat seuraavat osiot:

24 Haluan aina erilaisissa urheilukilpailuissa ja peleissä voittaa muut

25 Haluan saada koulukokeista parempia arvosanoja kuin muut

26 Haluan olla vapaa-ajan kaveripiirissäni se, joka päättää mitä tehdään.

6.3.2 Dopingmoraali-summamuuttuja

Vastaajien dopingmoraalista muodostettiin summamuuttuja ($\alpha = .66$), jonka muodostivat seuraavat osiot:

16 On oikein että dopingin käyttö on kiellettyä

17 Jos muiden maiden urheilijoiden tiedetään käyttävän dopingia, on täysin ymmärrettävää että myös suomalaiset urheilijat käyttävät dopingaineita

18 Ensimmäisen kerran dopingin käytöstä kiinnijääneet urheilijat pitäisi heti sulkea kilpailuista eliniäksi.

19 Dopingaineiden salakuljetuksesta kiinnijääneen henkilön pitäisi saada sama rangaistus kuin huumeiden salakuljetuksesta.

20 Kahvin sisältämällä kofeiinilla tiedetään olevan piristävä vaikutus. On mielestäni oikein nauttia kuppi kahvia piristyäkseen ennen kilpailusuoritusta.

21 Efedriini on hiukan kahvia voimakkaampi piriste. Sitä on mm. joissain yskänlääkkeissä. Efedriini on kuitenkin kielletty urheilussa. On mielestäni oikein nauttia efedriiniä piristyäkseen ennen kilpailusuoritusta.

22 Anabolinen steroidi on synteettinen hormonivalmiste. Sillä sanotaan olevan voimaa ja lihasmassaa kasvattava vaikutus. On mielestäni oikein parantaa kilpailusuoritusta käyttämällä anabolisia steroideja.

6.3.3 Dopingtieto-summamuuttuja

Vastaajien dopingtiedoista muodostettiin summamuuttuja ($\alpha = .48$), jonka muodostivat seuraavat osiot:

10 kerro omin sanoin mitä doping tarkoittaa

11 mitä aineita tiedät kuuluvan dopingaineisiin

34 nimeä, jos osaat, kotimaisia tai ulkomaisia urheilijoita, joiden tiedät jääneen kiinni dopingin käytöstä.

Vastaukset avoimiin kysymyksiin pisteytettiin (liite 3), jotta tilastolliset vertailut olivat mahdollisia.

6.4 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen kokonaisluotettavuuden muodostavat reliabelius ja validius. Seuraavassa käsittelemme lyhyesti molempia käsitteitä ja sitä, miten ne ovat toteutuneet tutkimuksessamme.

6.4.1 Reliaabelius

Reliaabelius kuvaa, kuinka hyvin tulos vastaa todellista, mittausvirheetöntä tulosta. Reliaabeliutta saattavat alentaa tutkimuksessa eri vaiheiden aikana tapahtuvat satunnaisvirheet, jotka alentavat tutkimuksen luotettavuutta. Näitä ovat esimerkiksi mittaajan huolimattomuus, haastateltavan muistin puutteellisuus, aineistoa tietokoneelle tallentavan henkilön lyöntivirheet jne. (Alkula ym. 1994, 88-94.)

Reliaabeliutta voidaan mitata sisäisesti ja ulkoisesti. Ulkoisia mittauskeinoja ovat uudelleentestaus ja rinnakkaismittaus. Sisäisesti reliabeliutta voi mitata Cronbachin alfa-kertoimella. Se liittyy erityisesti yhdistettyjen mittareiden, kuten summamuuttujien, ominaisuuksien tutkimiseen. Mittasimme summamuuttujiemme luotettavuutta alfa-kertoimien avulla. Tutkimuksemme summamuuttujien alfa-kertoimet muodostuivat seuraaviksi:

Taulukko 3. Summamuuttujien Cronbachin alfa -kertoimet

Summamuuttuja	α -kertoimet
Kilpailullisuus	.59
Moraali	.66
Dopingtieto	.48

Alkulan (1994) mukaan ei ole mitään yksiselitteistä sääntöä, joka kertoisi, millainen reliabelius on hyvä tai millainen on huono. Voidaan kuitenkin sanoa, että reliabeliuudeltaan alhaisten mittareiden yhteys muihin muuttujiin on heikompi kuin niiden kuvaamien käsitteiden yhteys.

Reliaabeliuden lisäämiseksi tutkimuksemme kysymykset on laadittu konkreettisiksi ja toisensa poissulkeviksi, jolloin vastaajalla on suurempi todennäköisyys ymmärtää kysymykset vaihtoehdot tutkijan tarkoittamalla tavalla.

Vastaukset pyydettiin nimettöminä, minkä voidaan katsoa lisäävän luotettavuutta. Kysymykset käytiin esimerkkien kanssa läpi, jotta nuorille ei jäisi epäselvyyksiä. Lisäksi oppilailta oli mahdollisuus kysyä tutkijoilta mahdollisia epäselviä kohtia.

6.4.2 Validius

Validius on mittarin kyky mitata täsmälleen sitä, mitä sen on tarkoitus mitata. Validius on tulosta ajatteluprosessista, jossa tutkija käyttää tuntemustaan aiheesta, aikaisempia tutkimuksia ja yleistä logiikkaa vakuuttaakseen muut ja itsensä valittujen indikaattoreiden käytöstä. Validius on koko mittarin suunnitteluvaiheen ja itse mittaamisen ajan mielessä pidettävä tavoite. Selkeissäkin asioissa on syytä olettaa, että tuloksiin sisältyy mahdollisia virheitä. (Alkula ym. 1994, 88-94.)

Suurin osa tutkimuksessamme käytetyn mittarin kysymyksistä oli aikaisemmin käytetty Kinnusen ja Kinnusen tutkimuksessa. Heidän mittarissaan kysymykset oli myös testattu muissa tutkimuksissa (huumetutkimukset) sekä heidän esitutkimuksessaan. Suoritimme myös itse esitutkimuksen joten validiutta päädyttiin pitämään hyvänä.

Validiutta saattaa heikentää se, että tarkastelun kohteena oleva doping on kriminalisoitu ja yhteiskunnalla siihen on pääsääntöisesti kielteinen kanta. Vastaukset eivät silloin välttämättä ole totuudenmukaisia, ja asioita saatetaan vähätellä tai liioitella.

6.5 Tilastolliset analysointimenetelmät

Edellä on tarkastettu summamuuttujien sisäistä johdonmukaisuutta Cronbachin alfa-kertoimen avulla. Lisäksi selvitimme muuttujien jakaumien normaalisuutta Kolmogorov-Smirnovin testin ja histogrammien avulla, sillä keskiarvotestien käyttäminen edellyttää muuttujien normaalijakautuneisuutta.

Tutkimme eri ryhmien välisiä keskiarvoeroja tarkasteltavien ilmiöiden suhteen käyttämällä ryhmien lukumäärästä riippuen joko riippumattomien otosten t-testiä tai yksisuuntaista varianssianalyysia. Riippumattomien otosten t-testi mittaa keskiarvojen yhtäsuuruutta kun vertailtavia ryhmiä on kaksi. Yksisuuntainen varianssianalyysi puolestaan mittaa keskiarvojen yhtäsuuruutta kun tarkasteltavia ryhmiä on

enemmän kuin kaksi. Kun ryhmät erosivat toisistaan, tarkensimme Scheffen-testin avulla, mitkä ryhmät erosivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi.

Kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla selvitimme onko muuttujien välillä omavaikutusten lisäksi myös yhdysvaikutusta.

Luokitteluasteikollisten muuttujien välistä riippuvuutta tutkimme χ^2 -riippumattomuustestin avulla. Mahdollisen riippuvuuden ilmenemistä tarkensimme sovitettujen jäännösten (adjusted residuals) avulla.

Lisäksi raportoimme frekvenssijakaumia kiinnostavien muuttujien osalta.

7 Tulokset

7.1 Kilpailullisuus

7.1.1 Kilpailuun suhtautuminen vaihtelevaa

Kohdejoukkoa pyydettiin ottamaan kantaa kilpailua koskeviin väitteisiin valitsemalla heidän mielipidettään parhaiten kuvaava vaihtoehto.

Taulukko 4. kilpailuun suhtautuminen

Väittäjä	Ehdottomasti samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Vaikeaa sanoa	Hieman eri mieltä	Ehdottomasti eri mieltä
Haluan aina erilaisissa urheilukilpailuissa ja peleissä voittaa muut	24 (14,0 %)	56 (32,7 %)	31 (18,1 %)	48 (28,1 %)	12 (7,0 %)
Haluan saada koulukokeista parempia arvosanoja kuin muut	28 (16,4 %)	60 (35,1 %)	32 (18,7 %)	39 (22,8%)	12 (7,0 %)
Haluan olla vapaa-ajan kaveripiirissäni se, joka päättää mitä tehdään	2 (1,2 %)	20 (11,7 %)	52 (30,4 %)	62 (36,3 %)	35 (20,5%)
Urheilun tavoitteena on voittaa itsensä, ei muita	85 (49,7 %)	48 (28,1 %)	26 (15,2 %)	9 (5,3 %)	3 (1,8 %)
Hyvässä kaveripiirissä kaikki päättävät yhteisesti asioista	132 (77,2 %)	29 (17,0 %)	5 (2,9 %)	4 (2,3 %)	1 (0,6 %)
Luen kokeisiin osatakseni hyvin, en ollakseni parempi kuin muut	97 (57,1 %)	53 (31,2%)	10 (5,9 %)	5 (2,9%)	5 (2,9 %)

Taulukosta 4 voidaan tehdä mielenkiintoisia huomiota. Kohdejoukolle tuntuu olevan tärkeää tasa-arvoisuus ja suvaitsevaisuus. Huomattava osa vastaajista ilmoitti urheilun tärkeimmäksi tavoitteeksi itsensä voittamisen kun urheilusta puhutaan yleisellä tasolla. Toisaalta kysyttäessä asennoitumista kilpailuun yksilöllisellä tasolla vastaajista lähes puolet halusi ainakin jossain määrin voittaa muut.

Kohdejoukko näyttää rohkeammin kilpailevan kouluarvosanoissa kuin soisaalisissa suhteissa: alle 15 % vastaajista ilmoitti haluavansa olla muita merkittävämmässä roolissa ystäväpiirissään, kun taas yli puolet ilmoitti haluavansa saada koulukokeista parempia arvosanoja kuin muut. Huomiota ei mielestämme kumoa se, että lähes 90 % vastaajista luki kokeisiin osatakseni hyvin eikä ollakseen muita parempi, koska vaihtoehdon valitsemiseen riittää halu osata hyvin. Hyvin osaamalla on myös usein parempi kuin muut.

Tarkasteltaessa fyysiseen, sosiaaliseen ja kognitiiviseen kilpailuun liittyviä vastauksia eroja suhtautumisessa näyttää ilmenevän sekä kilpailun luonteen että omakohtaisuuden vaihdellessa. Fyysisellä kilpailulla tarkoitetaan tässä urheilua, sosiaalisella kilpailulla toimintaa ystäväpiirissä ja kognitiivisella kilpailulla kouluarvosanojen vertailua. Edellä mainitut kilpailun osa-alueet eivät kuitenkaan ole millään tavalla yksiselitteisesti toisistaan erillään. Näin ollen huomioita voidaan pitää korkeintaan suuntaa antavina kohdejoukon asenteita kuvaavina havaintoina.

7.1.2 Ikä, sukupuoli ja urheiluharrastus vaikuttavat kilpailullisuuteen

Tutkittaessa kilpailullisuuden eroja havaittiin, että pojat olivat tyttöjä kilpailullisempia. Ero on tilastollisesti merkitsevä. Myös luokka-aste vaikutti siten, että 9.-luokkalaiset olivat kilpailullisempia kuin 6.-luokkalaiset. Tutkimme lisäksi eroja 6.- ja 9.-luokkalaisten poikien välillä sekä 6.- ja 9.-luokkalaisten tyttöjen välillä. Havaittiin että kilpailullisuudessa ei ollut eroja tyttöjen kesken, mutta 9.-luokkalaiset pojat olivat kilpailullisempia kuin 6.-luokkalaiset pojat. Ero on tilastollisesti merkitsevä. Yhdysvaikutusta ei kaksisuuntaisen varianssi-analyysin perusteella löytenyt. Tarkemmat tiedot ja viivakuvio kaksisuuntaisesta varianssianalyysistä ovat liitteessä 4.

Asuiseudulla ei ollut yhteyttä kilpailullisuuteen, eikä myöskään sillä oliko tutkittava urheiluluokalla vai tavallisella luokalla. Tämän tutkimuksen kuudensilla luokilla ei ole urheiluluokkaa, joten kuudennet luokat on jätetty huomioimatta tarkasteltaessa eroja kilpailullisuudessa urheiluluokan ja tavallisen luokan välillä.

Ne tutkittavat, jotka kuuluivat urheiluseuraan, olivat kilpailullisempia kuin ne tutkittavat, jotka eivät kuuluneet urheiluseuraan. Ero on tilastollisesti melkein merkitsevä. Perheen liikuntaharrastus ei vaikuttanut kilpailullisuuteen.

Taulukko 5. Kilpailullisuuden erot (t-testi)

Muuttuja	t-arvo	df	p-arvo
Sukupuoli	3.061	167	.003 **
Luokka-aste	2.328	167	.021 *
Asuinseutu	-.217	167	.828 ns
Urheiluluokalla	.165	72	.633ns
Urheiluseurassa	2.077	167	.039 *
Perheen liikuntaharrastus	.111	167	.912 ns

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$ ns. = non significant

Taulukossa 6 on esitety ryhmien keskiarvot ja keskihajonnat.

Taulukko 6. Kilpailullisuuden keskiarvot ja -hajonnat eri ryhmissä

	Keskiarvo	Keskihajonta
Sukupuoli (**)		
Tytöt	9.72	2.41
Pojat	8.56	2.50
Luokka-aste (*)		
6-lk	9.52	2.52
9-lk	8.63	2.43
Asuinseutu (ns.)		
Lahti	9.17	2.54
Helsinki	9.08	2.50
Urheiluluokalla (ns.)		
Kyllä	9.33	2.46
Ei	8.78	2.51
Urheiluseurassa (*)		
Kyllä	8.68	2.50
Ei	9.48	2.48
Perheen liikintaharrastus (ns.)		
Kyllä	9.11	2.58
Ei	9.15	2.45

* p < .05 ** p < .01 *** p < .001 ns. = non significant

Analysoimme myös vastaukset kysymykseen ”otatko osaa urheilukilpailuihin”. Yksisuuntaisen varianssianalyysin mukaan ryhmät erosivat toisistaan. Scheffin testin mukaan ne oppilaat, jotka ottavat edelleen osaa kilpailuihin, olivat kilpailullisempia kuin ne oppilaat, jotka eivät ole koskaan kilpailleet. Ero on tilastollisesti melkein merkitsevä ($p = 0,035$). Eroa ei kuitenkaan ole suhteessa niihin oppilaisiin, jotka ovat aikaisemmin ottaneet osaa kilpailuihin mutta eivät enää.

Tutkimme kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla sukupuolen ja luokka-asteen yhdysvaikutusta, mutta emme löytäneet sitä. Liitteessä 4 on esitetty analyysin tarkemmat tulokset ja kaaviot.

7.2 Moraalikäsitykset

7.2.1 Suhtautuminen dopingiin kielteistä

Kohdejoukon suhtautumista dopingiin määriteltiin pyytämällä heitä ottamaan kantaa dopingia yleensä ja erilaisia dopingaineita koskeviin väitteisiin valitsemalla heidän mielipidettään parhaiten kuvaava vaihtoehto (Taulukko 7). Kinnusen ja Kinnusen tutkimuksen prosenttijakaumat ovat taulukossa suluissa alimmaisina.

Taulukko 7. Dopingiin suhtautuminen

Väittämät	Ehd. samaa mieltä	Joks.samaa mieltä	Vaikea sanoa	Hieman eri mieltä	Ehd.eri mieltä
On oikein, että doping on kielletty	124 72,5 % (81,1 %)	27 10,5 % (10,4 %)	13 7,6 % (5,5 %)	2 1,2 % (2,0 %)	5 2,9 % (1,0 %)
Jos muiden maiden urheilijoiden tiedetään käyttävän dopingia, on täysin ymmärrettävää että myös suomalaiset urheilijat käyttävät dopingaineita	27 15,8 % (11,8 %)	30 17,5 % (7,8 %)	49 28,7 % (22,6 %)	23 13,5 % (12,2 %)	42 24,6 % (45,6 %)
Ensimmäisen kerran dopingin käytöstä kiinnijääneet urheilijat pitäisi heti sulkea kilpailuista eliniäksi.	24 14,0 % (11,8 %)	24 14,0 % (19,3 %)	31 18,1 % (20,0 %)	57 33,3 % (33,8 %)	35 20,5 % (14,2 %)
Dopingaineiden salakuljetuksesta kiinnijääneen henkilön pitäisi saada sama rangaistus kuin huumeiden salakuljetuksesta.	52 30,2 % (30,1 %)	50 29,1 % (26,4 %)	34 19,8 % (35,8 %)	28 16,3 % (5,4 %)	8 4,7 % (12,4 %)
Kahvin sisältämällä kofeiinilla tiedetään olevan piristävä vaikutus. On mielestäni oikein nauttia kuppi kahvia piristyäkseen ennen kilpailusuoritusta.	75 43,9 % (42,2 %)	55 32,2 % (31,4 %)	24 14,0 % (17,9 %)	10 5,8 % (6,8 %)	7 4,1 % (1,7 %)
Efedriini on hiukan kahvia voimakkaampi piriste. Sitä on mm. joissain yskänlääkkeissä. Efedriini on kuitenkin kielletty urheilussa. On mielestäni oikein nauttia efedriiniä piristyäkseen ennen kilpailusuoritusta.	5 2,9 % (4,4 %)	8 4,7 % (10,8 %)	41 23,8 % (28,4 %)	36 20,9 % (25,0 %)	82 47,7 % (31,4 %)
Anabolin steroidi on synteettinen hormonivalmiste. Sillä sanotaan olevan voimaa ja lihasmassaa kasvattava vaikutus. On mielestäni oikein parantaa kilpailusuoritusta käyttämällä anabolisia steroideja.	3 1,7 % (2,4 %)	5 2,9 % (3,4 %)	25 14,5 % (14,5 %)	27 15,7 % (16,2 %)	112 65,1 % (63,5 %)

Suhtautuminen dopingiin näyttää olevan kielteistä. Mielestämme kiinnostava havainto on, että suhtautuminen dopingiin näyttää jollain tavalla muuttuneen Kinnusen ja Kinnusen tutkimuksesta. ” On oikein, että doping on kielletty” on sinällään varsin yksiselitteinen väittämä. Kinnusen ja Kinnusen tutkimuksessa 91,5 % vastanneista oli väittämän kanssa ainakin jokseenkin samaa mieltä, nyt vastaava luku oli 83 %. Ero ei sinällään ole suuri, mutta voisi ajatella dopingin ympärillä käydyn arvokeskustelun saaneen lapset ja nuoret miettimään dopingiin liittyviä ongelmia laajemmin. Tämä korostuu varsinkin väittämään ” Jos muiden maiden urheilijoiden

tiedetään käyttävän dopingia, on täysin ymmärrettävää että myös suomalaiset urheilijat käyttävät dopingaineita” annetuissa vastauksissa: vastaajista 33,3 % oli väittämän kanssa ainakin jokseenkin samaa mieltä. Kinnusen ja Kinnusen tutkimuksessa vastaava luku oli 19,6 %. Saman väittämän kanssa aiemmassa tutkimuksessa oli jokseenkin tai täysin eri mieltä 57,8 % vastanneista. Nyt vastaava prosenttiluku oli 38,1. Näyttäisi siis siltä, että lapset ja nuoret suhtautuvat aiempaa ymmärtävämmiin suomalaisten urheilijoiden dopinginkäyttöön jos muidenkin maiden urheilijoiden arvellaan käyttävän dopingia. Meidän varovainen tulkintamme on, että julkisuudessa esitetyt arviot dopinginkäytön laajuudesta - erityisesti hiihdossa - ovat tehneet väittämistä lasten ja nuorten silmissä vähemmän itsestäänselviä.

Toinen huomiomme kohdistuu kofeiinia, efedriiniä ja anabolisia steroideja koskeviin väittämiin. Mitä selkeämmin aine on käsitetty nimenomaan dopingaineeksi sitä kielteisemmin sen käyttöön suhtaudutaan. Tämän asian suhteen ei ole havaittavissa selkeitä eroja aiempaan tutkimukseen verrattuna.

7.2.2 Rehellisyys ja tasa-arvo tärkeitä

Vastaajia pyydettiin seuraavissa kahdessa kohdassa ottamaan kantaa dopingia käyttämättä jättämisen syihin ja dopingtestaamisen tavoitteisiin ympyröimällä se vaihtoehto, joka parhaiten kuvasi heidän mielipidettään.

Taulukko 8. Dopingaineiden käyttäminen

Doping-aineita ei pidä käyttää, koska:	lukumäärä	%
Se on kiellettyä ja siitä seuraa rangaistus	24	14,4
Se on epärehellistä muita kilpailijoita kohtaan	103	61,7
Se on urheilun periaatteita vastaan	40	24,0

Taulukko 9. Dopingtestaaminen

Dopingtestaamisen tärkein tavoite on:	lukumäärä	%
Saada huijarit kiinni, jotta heitä voidaan rangaista	25	14,7
Antaa kaikille sama mahdollisuus menestyä	117	68,8
Ylläpitää urheilun arvoja ja ihanteita	28	16,5

Talukkojen 8 ja 9 väittämillä yritimme määrittää vastaajien moraalisen päätöksenteon perusteita. Osio oli laadittu siten, että ensimmäinen vaihtoehto kuvastaa Kohlbergin teorian kuvailemaa moraalin ensimmäistä kehitystasoa, toinen väittäjä

toista kehitystasoa ja kolmas väittämä kolmatta kehitystasoa. Valtaosa vastaajista valitsi molemmissa kysymyksissä toista tasoa kuvaavan vaihtoehdon. Ensimmäisen tai kolmannen vaihtoehdon valinnot eivät poikenneet muista tutkittavista ikänsä tai sukupuolensa suhteen. Dopingaineiden käyttämättä jättämisen ja dopingtestaamisen tärkeimpinä perusteina pidettiin tasa-arvoisuutta. Tämä tulos osaltaan tekee mielestämme kääntäen ymmärrettäväksi sen, että merkittävä osa vastaajista tuntuu ymmärtävän suomalaisten urheilijoiden dopinginkäytön, jos myös muiden maiden urheilijoiden tiedetään sitä käyttävän.

7.2.3 Dopingmoraali yhtenäistä

Tutkimme tilastollisia menetelmiä käyttäen eroaako dopingmoraali eri ryhmien välillä. Ryhminä tarkasteltiin sukupuolta, luokka-astetta, asuinseutua, kuulumista urheiluluokkaan, kuulumista urheilu-seuraan sekä perheen liikuntaharrastusta. Tämän tutkimuksen kuudensilla luokilla ei ole urheiluluokkaa, joten kuudennen luokat on jätetty huomioimatta tarkasteltaessa eroja dopingmoraalissa urheiluluokan ja tavallisen luokan välillä.

Tutkittavat ryhmät eivät eronneet tilastollisesti toisistaan dopingmoraali-summamuttujassa tarkasteltavien muuttujien suhteen. Tutkimme lisäksi eroja 6.-ja 9.-luokkalaisten poikien välillä sekä 6.-ja 9.-luokkalaisten tyttöjen välillä. Havaittiin, ettei moraalinen suhtautuminen dopingiin eronnut poikien eikä tyttöjen keskuudessa.

Etsimme kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla sukupuolen ja luokka-asteen yhdysvaikutusta, mutta emme löytäneet sitä. Kaksisuuntaisen varianssianalyysin tarkemmat tiedot ja kaavio ovat liitteessä 4.

Taulukko 10. Dopingmoraalin erot (t-testi)

Muuttuja	t-arvo	df	p-arvo
Sukupuoli	-.665	168	.507 ns
Luokka-aste	-1.191	168	.235 ns
Asuinseutu	1.813	168	.072 ns
Urheiluluokalla	.584	70	.442ns
Urheiluseurassa	-.695	168	.488 ns
Perheen liikuntaharrastus	.741	168	.460 ns

- p <.05 ** p < .01 *** p < .001

Taulukko 11. Dopingmoraalin keskiarvot ja -hajonnat eri ryhmissä

	Keskiarvo	Keskihajonta
Sukupuoli (ns.)		
Tytöt	17.41	4.35
Pojat	17.88	4.80
Luokka-aste (ns.)		
6-lk	17.28	4.01
9-lk	18.12	5.20
Asuinseutu (ns.)		
Lahti	17.01	4.96
Helsinki	18.28	4.12
Urheiluluokalla (ns.)		
Kyllä	17,35	4.62
Ei	17,02	4.51
Urheiluseurassa (ns.)		
Kyllä	17.92	4.99
Ei	17.43	4.24
Perheen liikintaharrastus (ns.)		
Kyllä	17.42	4.57
Ei	17.95	4.62

* p < .05 ** p < .01 *** p < .001 ns. = non significant

7.3 Urheiluihanteet ja dopingtieto

7.3.1 Rehellisyttä ja reilutta ihannoidaan urheilijassa

Kohdejoukolta tiedusteltiin urheilijaihanteiden ominaisuuksia. Vastaajat kävivät läpi eri adjektiiveja ja päättivät, miten hyvin mikäkin adjektiivi kuvaa heidän omaa urheilijaihannettaan. Taulukosta ilmenevät koejoukon vastaukset ja niiden prosenttijakaumat, suluissa ovat vuoden 1996 kyselyn prosenttijakaumat.

Taulukko 12. Urheilijaihanne

kuvaa	Hyvin	Jossain määrin	huonosti
Rehellinen	117 68,0 % (74 %)	52 30,2 % (22,9 %)	1 0,6 % (3,1 %)
Reilu	123 71,9 % (75,5 %)	47 27,5 % (22,4 %)	1 0,6 % (2,1 %)
Voitontahtoinen	93 54,4 % (52,1 %)	69 40,4 % (42,7 %)	9 5,3 % (5,2 %)
Kylmäpäinen	76 44,7 % (41,5 %)	80 47,1 % (42,7 %)	14 8,2 % (12,9 %)
Lihaksikas	37 21,9 % (31,7 %)	113 66,9 % (54,7 %)	19 11,2 % (13,6 %)
Sopusuhtainen	73	91	6

	42,9 % (51,8 %)	53,5 % (41,5 %)	3,5 % (6,7 %)
Kaunis	27 16,0 % (20,3 %)	90 53,3 % (52,7 %)	52 30,8 % (27,0 %)
Viisas	59 34,7 % (34,5 %)	93 54,7 % (54,2 %)	18 10,6 % (11,3 %)
Älykäs	67 39,2 % (12,0 %)	90 52,6 % (49,7 %)	14 8,2 % (10,1 %)

Rehellisyys ja reiluus näyttävät edelleen olevan ominaisuuksia, jotka ihanneurheilijaan liitetään dopingskandaaleista huolimatta. Toisaalta voi ajatella, että juuri ilmennyt vilppi urheilussa nostaa sellaisten urheilijoiden arvostusta, joiden maine on tahraton. Voiton tavoittelua arvostetaan myös, mikä on luonnollista kilpailusta puhuttaessa. Mielestämme on mielenkiintoista, että voitontahtoisuus on listatuista ominaisuuksista vasta kolmanneksi arvostetuin, sillä voittojahan urheilijalta odotetaan, ja niistä pitkälti määräytyy myös hänen arvostuksensa urheilijana.

7.3.2 Dopingista tiedetään aiempaa enemmän

Vastaajia pyydettiin omin sanoin määrittelemään mitä doping tarkoittaa. 172:sta vastanneesta 155 (90,1 %) osasi määrittellä dopingin urheilussa kiellettyjen aineiden käytöksi. 17 vastaajaa (9,9 %) ei kyennyt määrittelemään sanan merkitystä ymmärrettävällä tavalla. Kukaan ei jättänyt vastaamatta.

Vastaajia pyydettiin nimeämään erilaisia aineita joko dopingaineiksi tai ei-dopingaineiksi. Nimettävät aineet olivat efedriini, anaboliset steroidit, kreatiini, erytropoietiini (EPO), proteiinit, diureetit ja maltodekstriini. Vastaajat tunnistivat anaboliset steroidit parhaiten dopingaineeksi (84,8 %), ja ei-dopingaineista eniten epäiltiin dopingaineeksi maltodekstriiniä (15,8 %).

Vastaajia pyydettiin nimeämään tietämiään dopingista kiinnijääneitä urheilijoita. 34 vastaajaa 172:sta (19,8 %) tiesi yhden urheilijan (1996: 25,4%). Vastaajista 39 (22,7 %) tiesi kaksi (1996: 7 %), ja 56 (32,6%) osasi nimetä enemmän kuin kaksi dopingista kiinnijäänyttä urheilijaa (1996: 2,1%). Vastanneista 43 (25 %) ei osannut nimetä yhtään urheilijaa (1996:65,5%). Yleisimmin mainittiin Lahdessa kiinnijääneiden hiihtäjien nimiä.

Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan eri tiedonlähteistä saamaansa dopingtiedouden määrää (taulukko 13).

Taulukko13. Dopingtiedon lähde

Muuttuja	Runsaasti	Melko runsaasti	Vähän	Ei lainkaan
Radiosta	15 (8,8 %)	48 (28,2 %)	79 (46,5 %)	28 (16,5 %)
TV:stä	125 (73,5 %)	36 (21,2 %)	5 (2,9 %)	4 (2,4 %)
Lukemalla	25 (15,0 %)	40 (24,0 %)	67 (40,1 %)	35 (21,0 %)
Kavereilta	8 (4,7 %)	45 (26,6 %)	81 (47,9 %)	35 (20,7 %)
Koulusta	6 (3,6 %)	36 (21,4 %)	74 (44,0 %)	52 (31,0 %)
Kotoa	29 (17,1 %)	44 (25,9 %)	66 (38,8 %)	31 (18,2 %)
Valmentajalta	12 (7,1 %)	16 (9,5 %)	34 (20,2 %)	106 (63,1 %)
Internetistä	15 (8,9 %)	24 (14,2 %)	50 (29,6 %)	80 (47,3 %)

Media on tärkein dopingtiedouden lähde. Eniten tietoa dopingista on saatu television kautta.

7.3.3 Dopingia pidetään vaarallisena, kouluopetusta vähän

Pyrimme selvittämään, miten vaarallisena lapset ja nuoret dopingia pitävät, minkä verran he haluaisivat dopingista tietoa saada koulussa ja kuinka paljon he ovat tietoa koulussa saaneet. Suluissa vuoden 1996 tulokset.

Taulukko 14 Dopingin vaarat

Väittämät	Ehd.samaa mieltä	Joks.samaa mieltä	Vaikea sanoa	Hieman eri mieltä	Ehd.eri mieltä
Dopingin vaaroista puhutaan nykyisin liikaa	13 7,8% (3,4%)	36 21,2% (5,7%)	65 38,2% (40,5%)	32 18,8% (20,9%)	24 14,1% (22,4%)
Doping on terveydelle vaarallista	52 30,2% (27,9%)	57 33,1% (46,9%)	49 28,5% (22,4%)	8 4,7%	6 3,5% (2,7%)

Valtaosa vastaajista oli sitä mieltä, että doping on terveydelle vaarallista. Kuitenkin suuri osa vastaajista koki kysymyksen vaikeaksi, mikä mielestämme kuvaa sitä, että valtaosa dopingkeskustelusta koskee muita kuin terveydellisiä kysymyksiä. Tietämättömyyttä terveysvaaroista kuvastaa myös se, että yli kolmannes vastaajista oli epävarma siitä, puhutaanko dopingin vaaroista nykyään liikaa.

Kyselyyn vastanneita pyydettiin myös arvioimaan koulussa saamaansa opetusta dopingiin liittyvissä asioissa. Vastanneista 95 (55,6 %) ilmoitti, ettei koulussa oltu käsitelty dopingia yhdelläkään tunnilla (1996: 67,9 %). Yhdellä tunnilla dopingia muisti käsitellyn 66 (38,6 %) vastaajaa (1996:26,4 %) ja

useammalla kuin yhdellä tunnilla dopingista oli kuullut 10 (5,8 %) vastaajista (1996:5,7%).

Kysymykseen siitä, haluaisivatko vastaajat, että dopingiin liittyviä asioita käsiteltäisiin koulussa 57 (33,3 %) vastasi ei (1996: 19,3 %). Vastaajista 79 (46,2 %) haluaisi dopingvalistusta yhdellä tunnilla (1996: 50 %) ja 35 (20,5 %) haluaisi kuulla dopingista useammalla kuin yhdellä tunnilla (1996: 30,7%).

Dopingilla ei näytä olevan merkittävää osuutta kouluopetuksessa, mutta toisaalta vain noin viidennes kohdejoukosta haluaisi dopingia käsiteltävän enemmän kuin yhdellä oppitunnilla. Kinnusen ja Kinnusen tutkimuksen prosenttilukuihin verrattuna näyttäisi lähes siltä, että aiheeseen on suorastaan kyllästytty. Kuitenkin aikaisemmin esitetyn Auvisen ja Jaakkolan (1998) tutkimuksen mukaan 60 % liikunnanopettajista haluaisi lisätä dopingopetusta, ja esimerkiksi Mäkelänrinteen urheilulukiossa Helsingissä järjestetään Suomen Antidoping toimikunnan kanssa yhteistyönä urheilijoille pakollisia dopingluentoja, joten huomiota on kiinnitetty myös kouluissa kasvavaan dopingongelmaan.

7.3.4 Hiihdon maine huono

Vastaajia pyydettiin arvioimaan kuinka moni sadasta huippu-urheilijasta on käyttänyt dopingaineita. Vastanneiden (171) arviot ilmenevät seuraavasta taulukosta, mukana ovat myös vuoden 1996 kyselyn prosenttijakaumat niiltä osin kuin ne tutkielmasta käyvät ilmi.

Taulukko 15 Käsitteet huippu-urheilijoiden dopingin käytöstä

Urheilijaa sadasta	Vastausten määrä	%	1996 %
0-9	10	5,8	14,5
10-19	43	25,1	19,0
20-29	26	15,2	18,0
30-39	20	11,7	19,3
40-49	20	11,7	
50-59	20	11,7	
60-69	11	6,4	
70-79	9	5,3	
80-89	6	3,5	
90-100	6	3,5	2,7

Vastaajia pyydettiin valitsemaan listalta kolme lajia, joissa heidän mielestään dopingia käytetään eniten. Mukana oli myös avoin kohta. Samalla tavalla pyydettiin myös valitsemaan lajit, joissa dopingia käytetään vastaajien mielestä vähiten. Listalla

olevat urheilumuodot olivat jalkapallo, hiihto, ammunta, yleisurheilu, uinti, kehonrakennus, autourheilu, voimanosto, jääkiekko, koripallo, mäkihyppy, paini, lumilautailu ja salibandy. Vastaajien itse esiin tuomia lajeja olivat baseball ja pyöräily mahdollisina dopinglajeina ja ratsastus, curling, kuviokellunta, pesäpallo ja ringette ”puhtaina” lajeina.

Taulukko 16. Lajit, joissa vastaajien mielestä käytetään eniten dopingia

Laji	Eniten dopingia	2. eniten dopingia	3.eniten dopingia	Ei kolmen joukossa
Jalkapallo	-	3	7	162
<i>Hiihto</i>	86	26	18	42
Ammunta	-	4	3	165
<i>Yleisurheilu</i>	19	46	22	85
Uinti	1	9	22	140
<i>Kehonrakennus</i>	35	22	19	96
Voimanosto	5	22	26	119
Jääkiekko	-	3	7	162
Koripallo	-	2	1	169
Mäkihyppy	-	3	7	162
Paini	-	-	2	170
Lumilautailu	-	-	3	169
Salibandy	-	-	-	172
Autourheilu	-	-	-	172
Pyöräily	7	-	-	
Baseball	1	-	-	

Vastanneista 172:sta 86:n (50,0 %) mielestä hiihdossa käytetään listatuista urheilumuodoista eniten dopingia. Vain 42:n (24,4 %) mielestä hiihto ei kuulunut listassa olevista lajeista kolmen eniten dopingia käyttävän joukkoon. Vastaajista 19 (11, 0 %) oli sitä mieltä, että yleisurheilussa käytetään eniten dopingia. Vastaajista 85:n (49,4 %) mielestä yleisurheilu ei ole kolmen eniten dopingia käyttävän joukossa. Vastaajista 35:n (20,3 %) mielestä kehonrakennuksessa käytetään listatuista urheilumuodoista eniten dopingia. 96:n vastaajan mielestä (55,8 %) kehonrakennus ei kuulu listatuista kolmen eniten dopingia käyttävän joukkoon.

Taulukko 17. Lajit, joissa vastaajien mielestä käytetään vähiten dopingia

Laji	Vähiten	2. vähiten	3. vähiten	Ei kolmen joukossa
Jalkapallo	7	6	5	154
Hiihto	-	-	2	170
<i>Ammunta</i>	15	23	22	112
Yleisurheilu	1	3	4	168
Uinti	2	2	2	166
Kehonrakennus	1	-	2	169
Voimanosto	-	1	-	171
Jääkiekko	5	7	7	153

Koripallo	-	9	8	155
Mäkihyppy	3	11	14	144
Paini	2	5	5	160
<i>Lumilautailu</i>	28	25	25	94
<i>Salibandy</i>	14	19	23	116
<i>Autourheilu</i>	58	23	17	74
Ratsastus	1	-	-	
Kuviokellunta	1	-	-	
Curling	3	-	-	

Vastanneista 172:sta 58 (33,7 %) oli sitä mieltä, että autourheilussa käytetään vähiten dopingia, kun taas 74:n vastaajan mielestä (43 %) autourheilu ei kuulu listatuista kolmen vähiten dopingia käyttävän joukkoon. Vastanneista 28 (16,3 %) valitsi lumilautailun vähiten dopingia käyttäväksi lajiksi, kun taas 94 vastaajaa (54,7 %) oli sitä mieltä, että lumilautailu ei kuulu listatuista lajeista kolmen vähiten dopingia käyttävän joukkoon. Salibandyä piti vähiten dopingilajina 14 vastaajaa (8,1 %) ja 116 vastaajaa (67,4 %) oli sitä mieltä, ettei salibandy kuulu listatuista lajeista kolmen vähiten dopingia käyttävän joukkoon. Vastanneista 15 (8,7 %) oli sitä mieltä, että ammunnessa käytetään listatuista lajeista vähiten dopingia, kun taas 112 vastaajaa (65,1 %) oli sitä mieltä ettei ammunta kuulu listatuista urheilumuodoista kolmen vähiten dopingia käyttävän joukkoon.

Tutkimme dopingaineiden saatavuutta nuorten arvion mukaan. Kysymykseen “Millaisiksi arvioit ikätoveriesi mahdollisuudet hankkia dopingaineita?” 168:sta vastanneesta 3 (1,8 %) arveli sen olevan erittäin helppoa (1996: 4,1 %). Vastanneista 28 (16,7 %) arveli hankkimisen olevan melko helppoa (1996: 11,2 %). Melko vaikeaksi hankkimisen arvioi 50 vastaajaa (29,8 %) (1996: 25,8 %), ja 51 vastaajaa piti hankkimista erittäin vaikeana (30,4 %) (1996:20,3 %). Vaihtoehdon “en osaa sanoa” valitsi 36 (21,4 %) vastanneista (1996: 38,6 %).

7.3.5 Dopingaineiden käyttö vähäistä

Tiedustelimme, tuntevatko vastaajat dopingaineita kokeilleita tai ovatko he itse koskaan niitä kokeilleet. Kysymykseen vastanneista 169:stä 152 (89,9 %) ei tiennyt ketään (1996: 90,2 %). Vastanneista seitsemän (4,1 %) ilmoitti tietävänsä yhden nuoren (1996: 4,1 %) ja kuusi (3,6 %) ilmoitti tietävänsä 2 - 5 nuorta (1996: 2,0 %). Yhden aikuisen tiesi 3 vastaajaa (1,8 %) (1996: 2,4 %). Useamman kuin 5 aikuista ilmoitti tietävänsä 1 (0,6 %) (1996: 0,7 %).

Kysyimme myös, olivatko vastajat itse kokeilleet dopingaineita. Kolme vastaajaa 169:stä vastanneesta (1,8 %) ilmoitti kokeilleensa useamman kerran (1996: 0,3 %). Kokeiltuina dopingaineina mainittiin astmalääke, efedriiniä sisältänyt yskänlääke, kahvi ja piristäviä aineita sisältävät juomat.

7.3.6 Luokka-asteella, urheilutaustalla ja asuinseudulla vaikutusta dopingtietoon

Sukupuolella ei ollut yhteyttä dopingtietämykseen. Luokka-aste vaikutti oletetusti dopingtietoon. 9.-luokkalaisten tiesivät dopingasioista enemmän kuin 6.-luokkalaisten. Ero on tilastollisesti melkein merkitsevä. Tutkimme lisäksi eroja 6.- ja 9.-luokkalaisten poikien välillä sekä 6.- ja 9.-luokkalaisten tyttöjen välillä. Havaittiin että dopingtiedoissa ei ollut eroja tyttöjen kesken mutta 9.-luokkalaisten pojat tiesivät enemmän dopingista kuin 6.-luokkalaisten pojat. Ero on tilastollisesti merkitsevä.

Verrattaessa asuinseudun vaikutusta havaittiin että Lahden seudun oppilailla oli enemmän tietoa dopingista kuin pääkaupunkiseudun oppilailla. Ero on tilastollisesti melkein merkitsevä.

Urheiluluokka ei vaikuttanut tilastollisesti dopingtietämykseen. Tämän tutkimuksen kuudensilla luokilla ei ole urheiluluokkaa, joten kuudennet luokat on jätetty huomioimatta tarkasteltaessa eroja dopin-tiedoissa urheiluluokan ja tavallisen luokan välillä. Urheiluseuraan kuulumisen sen sijaan vaikutti siten, että urheiluseuraan kuuluvat tiesivät dopingista enemmän kuin urheiluseuraan kuulumattomat. Ero on tilastollisesti merkitsevä. Perheen urheiluharrastuksilla ei ollut yhteyttä oppilaiden dopingtietämykseen.

Taulukko 18. Dopingtietämyksen erot (t-testi)

Muuttuja	t-arvo	df	p-arvo
Sukupuoli	-1.601	164	.111 ns
Luokka-aste	-2.339	164	.021 *
Asuinseutu	-2.235	164	.027 *
Urheiluluokalla	-1.190	71	.304 ns
Urheiluseurassa	-2.784	164	.006 **
Perheen liikuntaharrastus	-1.584	164	.115 ns

* p < .05 ** p < .01 *** p < .001

Taulukko 19. Dopingtiedon keskiarvot ja -hajonnat eri ryhmissä

	Keskiarvo	Keskihajonta
Sukupuoli (ns.)		
Tytöt	6.95	3.36
Pojat	7.75	3.11
Luokka-aste (*)		
6-1k	6.86	3.19
9-1k	8.03	3.22
Asuinseutu (*)		
Lahti	7.91	3.12
Helsinki	6.79	3.30
Urheiluluokalla (ns.)		
Kyllä	8,20	3,34
Ei	7,35	3,23
Urheiluseurassa (**)		
Kyllä	8.12	3.16
Ei	6.74	3.20
Perheen liikintaharrastus (ns.)		
Kyllä	7.72	3.22
Ei	6.92	3.24

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$ ns. = non significant

Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulosten mukaan urheilukilpailuihin osallistuminen oli yhteydessä dopingtietoon. Selvitimme, mitkä ryhmät eroavat toisistaan Scheffen testin avulla. Tulosten mukaan ne, jotka eivät ole koskaan ottaneet osaa urheilukilpailuihin, tiesivät vähemmän dopingasisoista verrattuna niihin oppilaisiin, jotka osallistuvat tai ovat aikaisemmin osallistuneet urheilukisoihin. Ero on tilastollisesti merkitsevä ($p = 0.001$).

Pyysimme tutkittavia arvioimaan, kuinka monta huippu-urheilijaa sadasta käyttää dopingia. Vaihtoehdot oli jaettu kymmeneen eri luokkaan (0 - 9, 10 - 19, ..., 90 - 100). Havaittiin että yhdeksäsluokkalaiset arvioivat huippu-urheilijoiden käyttävän enemmän dopingia kuin kuudesluokkalaiset. Ero on tilastollisesti merkitsevä ($p = 0,009$). Myös asuinseutu vaikutti arviointiin siten, että pääkaupunkiseudulla asuvat arvioivat dopingia käytettävän enemmän kuin lahtelaiset. Ero on tilastollisesti melkein merkitsevä ($p = 0,039$). Sukupuolella ei ollut tilastollista eroa, ja kaksisuuntainen varianssianalyysi osoitti, että sukupuolella ja luokka-asteella ei ollut yhdysvaikutusta arviotaessa dopingin yleisyyttä kilpaurheilussa. Tarkemmat tulokset kaksisuuntaisesta varianssianalyysistä ja kaavio liitteessä 4.

8 Tulosten tarkastelu

8.1 Kilpailullisuus

Yhdeksäsluokkalaiset osoittautuivat summamuuttujalla mitaten kuudesluokkalaisia kilpailullisemmiksi. Tämä tukee kirjallisuudessa ja aiemmissa tutkimuksissa (esim. Passer 1986) ilmennyttä käsitystä siitä, että kilpailun merkitystä aletaan ymmärtää vasta murrosiässä. Kilpailu on myös enemmän läsnä yläasteikäisten jokapäiväisessä elämässä numeroarvosteluineen ja kiristyy yläasteen loppua kohti esimerkiksi haluttuihin jatkokoulutuspaikkoihin pääsyyn oikeuttaviin arvosanoihin pyrittäessä. Toisaalta verrattaessa kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisia tyttöjä kilpailullisuudessa ei ilmennyt tilastollisesti merkitseviä eroja. Poikien välillä ero oli tilastollisesti merkitsevä. Nämä tulokset ja se, että koko aineistosta mitattuna pojat olivat kilpailullisempia kuin tytöt, tukevat aiemmissa tutkimuksissa (esim. Lynn 1993, Koivula 1999) ilmennyttä käsitystä siitä, että pojat todella ovat tyttöjä kilpailullisempia.

Odotetusti urheilutaustalla oli merkitystä kyselyssä ilmenneeseen kilpailullisuuteen. Urheilua seurassa harrastavat olivat kilpailullisempia kuin seuraan kuulumattomat. Urheilukilpailuihin osallistuvat olivat kilpailullisempia kuin ne, jotka eivät kilpailuihin osallistu. Erot kilpailullisuudessa urheilijoiden ja ei-urheilijoiden välillä muodostuivat summamuuttujaa tarkasteltaessa. Kysymys ei siis ollut pelkästään käsityksistä urheilusta, vaan mukana olivat myös sosiaalista ja kognitiivista kilpailullisuutta mittaavat osiot. Varovaisesti voisi siis esittää, että urheilun harrastaminen edistää kilpailullisuutta kaikilla elämän osa-alueilla tai toisaalta että urheilun piiriin hakeutuu kilpailullisia ihmisiä.

8.2 Dopingmoraali

Doping moraaliummamuuttuja oli muodostettu samoista kysymyksistä kuin vuoden 1996 tutkielmassa. Aiemmassa tutkielmassa summamuuttujalla oli löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja sekä 6.- ja 9.-luokkalaisten välillä että tyttöjen ja poikien välillä. Kun kohdejoukon eri ryhmiä nyt verrattiin saman dopingmoraaliummamuuttujan avulla, ei tilastollisesti merkitseviä eroja löytynyt. Vaikka tutkimukset eivät ole aivan täysin vertailukelpoisia keskenään, johtuen otoskoosta ja

paikkakuntaeroista, on tutkimusten välinen tulosten ero silti pohtimisen arvoinen. Ehkä dopingin laaja käsittely julkisuudessa myös moraalisenä ongelmana on tasoittanut ikäryhmien eroja kannanotoissaan. Samoin voisi ajatella, että lisääntynyt tieto aiheesta on vaikuttanut moraalisiin kannanottoihin. Median muokkaama kuva dopingista erittäin negatiivisena asiana on myös saattanut muokata nuorten mielipiteitä aiheesta.

8.3 Dopingtieto

Tutkimuksemme kolmas pääongelma oli .kysymys kohdejoukon dopingtiedosta. Valtaosa vastanneista osasi määritellä dopingin sanallisesti ymmärrettävällä tavalla. Dopingtieto-summamuuttujan mukaan 9.-luokkalaiset tiesivät dopingasioista enemmän kuin 6.-luokkalaiset. Poikien välillä ero oli myös tilastollisesti merkitsevä.

Mielenkiintoisena tuloksena voidaan pitää sitä, että Lahden seudun oppilailla oli parempi dopingtietämys kuin pääkaupunkiseudun oppilailla. Todennäköisenä voitaneen pitää, että Lahden MM-hiihtojen tapahtumat vuonna 2001 ovat vaikuttaneet alueen yleiseen keskusteluun enemmän kuin muualla maassa.

Urheiluseuraan kuulumisen vaikutti odotetusti dopingtiedon määrään siten, että urheilua seurassa harrastavat tiesivät aiheesta enemmän kuin sitä seurassa harrastamattomat. Urheiluseuraan kuuluvat ovat enemmän tekemisissä liikuntakasvattajien ja valmentajien kanssa, joten he luonnollisesti ovat enemmän tekemisissä dopingtiedon kanssa ja ovat myös todennäköisesti aiheesta kiinnostuneempia kuin ei-urheilijat.

Vuoden 1996 tutkimukseen verrattuna lapset ja nuoret osasivat nimetä dopingista kiinni jääneitä urheilijoita huomattavasti enemmän. Televisio vaikuttaisi olevan tärkein dopingtiedon lähde. Käsitykset dopingin määrästä kilpaurheilussa näyttävät hieman muuttuneen vuodesta 1996. Aiempaa harvempi esimerkiksi uskoo alle kymmenen urheilijan sadasta käyttäneen kiellettyjä aineita. Aiheen laajaa käsittelyä mediassa kuvaa myös se, että aiempaa harvempi koululainen haluaisi dopingia käsiteltävän koulussa.

Koululaiset arvioivat hiihdon lajiksi, jossa käytetään eniten dopingia. Seuraavina tulivat yleisurheilu ja kehonrakennus. Aiempaan tutkimukseen, jossa kolmen kärjeksi oli arvioitu yleisurheilu, kehonrakennus ja voimanoisto, verrattuna

hiihto oli arvatenkin Lahden MM-hiihtojen dopingskandaalista johtuen noussut listan kärkeen.

Dopingin käyttö tämän ikäisten nuorten keskuudessa näyttää olevan Suomessa erittäin harvinaista. Hyvin harva tiesi ketään, joka käyttäisi tai on käyttänyt kiellettyjä aineita. Kolme vastaajaa 169:stä ilmoitti itse käyttäneensä dopingaineita useamman kerran. Tarkempi selvitys osoitti, että kyseessä olivat astmalääkkeet, efedriiniä sisältäneet yskänlääkkeet, kahvi tai piristäviä aineita sisältävät juomat. Näin ollen voidaan olettaa, ettei varsinaisesta suorituksen keinotekoiseen parantamiseen tähtäävästä dopingista ole ollut näissä tapauksissa kysymys. Vuoden 1996 tutkimukseen verrattuna dopingin käyttö nuorten keskuudessa ei näytä yleistyneen huolimatta aiheen saamasta valtavasta julkisuudesta.

9 Pohdinta

9.1 Menetelmällistä pohdintaa

Tutkielmassamme tutkitut asiat ja käytetyt mittausmenetelmät ovat osittain samat kuin Kinnusen ja Kinnusen vuoden 1996 tutkielmassa. Erona aiempaan tutkielmaan tarkastelemme kuitenkin dopingia eri näkökulmasta tutkielmamme keskittyessä dopingiin julkisuuden ilmiönä ja yhteiskunnan, urheilyyhteisön ja yksittäisen urheilijan sosiaalisena ongelmana. Oma mielenkiinnon kohteemme oli kilpailullisuus ja sen ilmentyminen eri tavoin lasten ja nuorten elämässä. Yritimme myös lähestyä moraalialueen erilaisesta näkökulmasta kuin Kinnunen ja Kinnunen; pyrimme määrittämään vastaajien moraalisen ajattelun tasoa. Dopingista kieltäytymisen tärkeintä perustetta ja dopingtestaamisen tärkeintä tavoitetta kysyvät osiot (kyselylomakkeen osiot 30 ja 31, liite 1) oli tarkoitettu ilmentämään esisovinnasta, sovinnasta tai autonomista moraalisen ajattelun tasoa. Valtaosa vastaajista valitsi sovinnaisuuden tasoa kuvaavan vaihtoehdon. Aiemmassa tutkielmassa moraalialue nähtiin tiukkuudeltaan muuttuvana ilmiönä, ja tuloksissa viitattiin moraalialueen löystymiseen 12 ja 15 ikävuoden välillä.

Mielestämme kilpailullisuutta mittaava osio tutkielmassamme onnistui hyvin, sillä saimme paljon tilastollisesti merkitseviä tuloksia ja eroja löytyi eri ryhmien välillä. Löydettyjä eroja voi osittain pitää itsestään selvyyttenä, mutta toisaalta erojen löytyminen myös osoittaa, että tutkimuksemme mittasi niitä asioita mitä sen pitikin. Sen sijaan moraalialueen kehitystasoa mittaava osio jäi tuloksiltaan laihaksi. Kysymyksenasettelua tässä osiossa olisi pitänyt pohtia enemmän, ja kysymyksiä olisi pitänyt olla enemmän. Toisaalta moraalialueen kehitystason mittaaminen on vaativa tehtävä ammatti-tutkijoillekin, joten tilastollisesti merkitsevien tulosten saaminen olisi ollut jopa yllättävää.

Yksityiskohtaiseen vertailuun Kinnusen ja Kinnusen tutkielman tuloksiin tulee suhtautua kriittisesti. Vaikka suuri osa kysymyksistä, erityisesti dopingmoraalialueen summuuttuja, ja niiden analysointiin käytetyt tilastolliset menetelmät olivat samat, tuloksiin voivat vaikuttaa aiemman tutkielman suurempi otoskoko, testauspaikkojen maantieteellinen sijainti, paikkakuntien ja koulujen koko ja paikalliskulttuuri. Sekä Kinnusen ja Kinnusen että meidän tutkimusten kohdejoukot olivat tapaus-

tutkimuksen tyyppisiä harkittuja otantoja, joten kummankaan tutkimuksen tuloksia tai niiden välisiä eroja ei voi harkitsematta yleistää. Eroja tulosten välillä voitaneen kuitenkin pitää suuntaa antavina ja näin arvioida, että muutosta lasten ja nuorten käsityksissä joissain mitatuissa asioissa on kuuden vuoden aikana todella tapahtunut.

Kyselyn joidenkin osioiden raportointi rajoittuu frekvenssien esittämiseen. Vastauksien jakauma joissain kohdissa oli niin selkeästi painottunut jompaan-kumpaan ääripäähän, ettei tulosten analysointi tuntunut mielekkäältä. Ääriesimerkinä edellä mainitusta oli kyselylomakkeen itsetunto-osio, jossa 91 % vastaajista arvioi itsetuntonsa erittäin hyväksi tai melko hyväksi. Jätimme osion kokonaan huomiotta vaikka tulos sinällään kertonee lasten ja nuorten henkisestä hyvinvoinnista.

Vaikka otoskoko (172) sinällään soveltuu määrälliseen tutkimukseen, jäivät jotkut alaryhmät sen verran pieniksi, että niiden tilastolliseen vertailuun tulee suhtautua kriittisemmin kuin esimerkiksi koko aineistoa koskeviin havaintoihin ja tilastollisiin analyyseihin. Jälkikäteen ajatellen ongelman olisi voinut välttää suurentamalla koko otosta.

Summamuuttujien alfa-kertoimet (0.59, 0.66, 0.48) ovat suhteellisen alhaiset. Yleensä hyvänä pidetty raja on 0.80, ja luku saisi olla korkeampi kuin 0.70. Pidimme kuitenkin alfa-kertoimia riittävinä tutkimuksellemme, koska esim. Alkulan (1994) mukaan ei ole mitään yksiselitteistä sääntöä, joka kertoisi millainen reliiabelius on hyvä tai millainen on huono. Alhaiset luvut saattavat vaikuttaa tulosten luotettavuuteen, mutta soveltavan tieteen tutkimuksissa suhteellisen alhaisiakin lukuja pidetään julkaisukelpoisina.

9.2 Yleistä pohdintaa

Kilpailu on kiistämättä jotain mihin ihminen joutuu, halusi tai ei. Se, että lapsia ja varhaisnuoria on alettu suojaamaan liian aikaiselta kilpailemiselta, on varmasti hyvä asia. Toisaalta voidaan miettiä, suojeleeko ajattelun kehittymisen tahtikin ihmistä liian varhaiselta toisia vastaan kilpailemiselta, jos kerran pienet lapset eivät koe kilpailua samalla tavalla kuin aikuiset. Korkea kilpailullisuus näyttää kuitenkin olevan eri elämänoilla menestyneille ihmisille yhteinen tekijä. Se, tekeekö kilpailullinen ympäristö kilpailijan vai tuoko se vain kilpailijat esiin, on mielenkiintoinen kysymys. Yleisesti näyttäisi siltä, että kilpailun merkitys ja siihen

suuntautuminen kasvavat peruskoulun käymisen aikana. Voidaanko kuitenkin koulua pitää vastuullisena kilpailullisuuden määrän lisääntymisestä, kun yläluokkien aikana kilpailua tapahtuu joka tapauksessa monella lailla?

Moraalin kulttuurisidonnaisuudesta on ollut viime aikoina urheilun doping-sotkujen yhteydessä puhetta. Se, että suomalaiset ovat selvästi kollektiivisesti tunteet häpeää ja kokeneet koko kansakuntamme maineen kärsineen urheilun tapahtumien takia, on mielenkiintoinen ilmiö. Suomalaiset ovat omasta mielestään tunnettuja rehellisyydestään ja kokevat nyt tämän maineen joutuneen vaakalaudalle. Jossain toisessa maassa tilanne olisi voitu tulkita aivan toisella tavalla. Dopingsyytteet olisi leimattu herjaamiseksi, ja omia urheilijoita olisi julkisessa sanassa puolustettu suureen ääneen. Näinhän tapahtui esimerkiksi Salt Lake Cityn olympialaisten yhteydessä, kun venäläiset tulkitsivat hiihtäjiensä dopingtapaukset salajuoneksi, jolla heidän mainettaan yritettiin mustata. Onko meidän kulttuurimme sellainen että rehellisyyden mielikuvaa on pakko pitää yllä vaikka itseään loaten? Onko koko kansallamme tällä hetkellä moraalinen krapula?

Dopingin ympärillä julkisuudessa käytävä keskustelu on kiihtynyt jatkuvasti, vaikka vuoden 2001 hiihtoskandaalista on jo tätä kirjoitettaessa aikaa. Juuri Lahden tapahtumat antoivat meille idean käyttää Kinnusen ja Kinnusenkin käyttämää dopingaihetta moraalisenä kysymyksenä pro gradu-työssämme, ja nyt tuntuu, että aihe ei vanhene, vaikka alkusysäyksen antaneesta tapahtumasta kilpailukieltoon tuomitut urheilijat ovat jo palaamassa kilpaladuille.

Tutkielman teon aikana doping on myös kriminalisoitu, mikä osaltaan heijastaa ongelman vakavuutta. Lainsäädäntö rinnastaa dopingrikoksen apteekki- ja lääkelakien rikkomuksen sijasta, käyttöä ja pienten ainemäärien hallussapitoa lukuun ottamatta, huumausainerikokseen, mikä tavallaan selventää joitain moraalisia kysymyksiä - laki on laki - mutta se toisaalta tekee urheilun lieveilmiöistä entistä epäilyttävämpiä.

Dopingin oltua nyt jo vuosikaudet kiivaan moraalisenkin keskustelun kohteena olisi mielenkiintoista tietää, näkyisikö aiheen laaja käsittely lasten ja nuorten tulkinnoissa erona moraalisten valintojen suhteen samantyyppisiin kysymyksiin jostain ennalta tuntemattomasta aiheesta. Tällöin voisi arvioida moraalin tietynlaista aihekohtaista harjoitettavuutta ja myöskin urheilun erityisasemaa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Lähteet

- Aho, S. 1985. Lasten moraalinen kehitys Piaget'n ja Kohlbergin teorian mukaan. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:106
- Airaksinen, T. 1987. Moraalifilosofia. Juva: WSOY.
- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. 1994. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Juva: WSOY.
- Atherton, T. 1979. A critique of Lawrence Kohlberg's theories of moral development and moral education. Boston University. : UMI.
- Auvinen, M & Jaakkola, A. 1998. Liikunnanopettajien asenteet ja tietämys anabolisista androgeenisista steroideista ja kasvuhormonista. Jyväskylän yliopisto. Liikuntapedagogiikan laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Baek, H. 2002. A comparative study of moral development of Korean and British Children. *Journal of Moral Education* 31 (4), 373 – 391.
- Begley, S. & Brent, M. 1999. The Real Scandal. *Newsweek* 133 (7), 15.2. 1999, 48.
- Bell, J. 1987. *Doing Your Research Project*. Philadelphia: Open University Press.
- Borg, W. & Gall, J. 1989. *Educational research*. 5. painos. New York: Longman.
- Coady, H. 2001. Behavioral Correlates of Moral Judgment. *The Journal of Psychology* 120 (2), 191 – 198.
- Coakley, J. 1986. When should children begin competing? A sociological perspective. Teoksessa M. Weiss ja D. Gould, (toim.) *Sport for children and youths. The 1984 Olympic scientific congress proceedings* 10. Champaign: Human Kinetics Publishers. 59 - 63.
- Cook, D & Cole, C. 2001. On issue: Kids and sport. *Journal of Sport & Social Issues* 25 (3), 227 – 229.
- Daniels, J. & D'Andrea, M. 1995. Moral development and Hawaiian youths: Does gender make a difference? *Journal of Counseling & Development* 74 (1), 90 – 96.
- Covrig, D. 1996. Sport, fair play, and children's concepts of fairness. *Journal for a Just and Caring Education* 2 (3), 263 – 282.
- Decker, D. 1995. Participation in youth sports, gender and the moral point of view. *Physical Educator* 52 (1), 14 – 21.

- Drewe, S. 1998. Competing Conceptions of Competition: Implications for Physical Education. *European Physical Education Review* 4 (1), 5 - 20.
- Drewe, S. 1999. Moral Reasoning in Sport: Implications for Physical Education. *Sport, Education and Society* 4 (2), 117 – 130.
- Durkin, K. 1995. *Developmental social psychology: from infancy to old age*. Cambridge, Mass: Blackwell.
- Duska, R. & Whelan, M. 1977. *Moral Development. A guide to Piaget and Kohlberg*. Gill and Macmillan Ltd.
- Eskola, J. 1998. Järkevän urheilijan valinta. Teoksessa E. Vettenniemi (toim.) *Piikki lihassa, unelma puhtaasta urheilusta*. Helsinki: Akilles
- Heinilä, K. 1984. *Ethics of sport*. Jyväskylän Yliopiston liikuntasuunnittelun laitos. Tutkimuksia 30.
- Hemanus, P. 1997. *Doping, hyvä vihollinen*. Yhteiskuntatieteilijän puheenvuoro. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuyksikkö.
- Hendrickson, T. & Burton, R. 2001. *Athletes' use of performance- enhancing drugs*. Teoksessa D. Begel ja R. Burton (toim.) *Sport psychiatry. Theory and practise*. New York: W.W. Norton & company.
- Hibbard, D. 2000. *The influence of two dimensions of competitiveness on achievement, adjustment, and interpersonal relationships among high school seniors*. The University of Texas at Dallas.2000.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hoberman, J. 1992. *Mortal Engines. The Science of Performance and the Dehumanization of Sport*. New York: The Free Press
- Houlihan, B. 1999. *Dying to win. Doping in sport and the development of anti-doping policy*. Council of Europe Publishing.
- Itkonen, H 1994. *Mitta hihassa, piikki lihassa. Urheiluvilpin esitutkinta*. Tampere: Tammer-Paino OY.
- Itkonen, H. 1999. *Kilpакenttien kapinalliset*. Tampere: Tammer-Paino OY
- Jensen, R. & Moore, S. 1977. The effect of attribute statements on cooperativeness in school-age boys. *Child Development* 48 (1), 305-307.

- Kammerer, R.C. 2001. What is doping and how is it detected? Teoksessa W. Wilson ja E. Derse (toim.) Doping in Elite Sport. The politics of drugs in the olympic movement. Champaign: Human Kinetic Publishers.
- Kavathatzopoulos, I. 1988. Instruction and the development of moral judgement. Acta Univ. Ups. Studia Psychologica Upsaliensia 12.
- Kindlundh, A., Nyberg, F., Isacson, D. & Berglund, L. 1999. Factors associated with adolescent use of doping agents: anabolic-androgenic steroids. *Addiction* 94, 543 – 554.
- Kinnunen & Kinnunen. 1996. 6.- ja 9.-luokkalaiset ja doping. Jyväskylän Yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu –tutkielma.
- Kohn, A. 1994. Rethinking ‘healthy’ competition. *Brown University Child & Adolescent Behavior Letter* 10 (5), 5 – 7.
- Koivula, N. 1999. Differences in motivation and Actual Participation due to Gender Typing. *Journal of Sport Behavior* 22 (3), 360 – 381.
- Lehtinen, E. & Kuusinen, J. 2001. Kasvatuspsykologia. Juva: WSOY.
- Lynn, R. 1993. Sex differences in competitiveness and the valuation of money in twenty countries. *Journal of Social Psychology* 133 (4), 507 – 512.
- Malina, R. 1986. Readiness for competitive youth sport. Teoksessa M. Weiss ja D. Gould (toim.) Sport for children and youths. The 1984 Olympic scientific congress proceedings 10. Champaign: Human Kinetics Publishers. 45 – 50.
- Naples, J. 1987. The discussion of sport-specific dilemmas to enhance the moral development of club sport participants. Ann Arbor. Michigan: UMI.
- Narvaez, D. 2001. Moral Text Comprehension: implications for education and research. *Journal of Moral Education* 30 (1), 43 – 54.
- Nuuttila, S. & Mennander, A. 1998. Urheilun lahjomattomat. Keuruu: Otava.
- Passer, M. 1986 When should children begin competing? A psychological perspective. Teoksessa M. Weiss ja D. Gould (toim.) Sport for children and youths. The 1984 Olympic scientific congress proceedings 10. Champaign: Human Kinetics Publishers. 55 – 59.
- Perko, T. 2001. Konnia ja sankareita. Juva: WSOY.
- Pänkäläinen, S. 1998. Urheilujournalismin musta aukko. Teoksessa E. Vettenniemi (toim.) Piikki Lihassa, unelma puhtaasta urheilusta. Helsinki: Akilles

- Rest, J., Narvaez D., Thoma, J. & Bebeau, M. 2000. A Neo-Kohlbergian approach to morality research. *Journal of moral education* 29 (4), 381 – 395.
- Russel, J. 2002. Moral Consciousness in a Community of Inquiry. *Journal of Moral Education* 31 (2), 141 – 153.
- Sherif, C. 1978. The social context of competition. Teoksessa R. Martens (toim.) *Joy and sadness in children's sports*. Champaign, Illinois: Human kinetics publishers. 81 – 98.
- Silberman, M. & Snarey, J. 1993. Gender Differences in Moral Development During Early Adolescence: the Contribution of Sex-related Variations in Maturation. *Current Psychology* 12.(2). 163 – 171.
- SLU:Liikunnan ja Urheilun Maailma. <http://www.slu.fi/nuoret.sähkeet.3244>. luettu 26.02.03.
- Sweeney, J & Fisher, D 1998. An examination of the validity of a new measure of moral judgement. *Behavioral research in accounting*. 10, 138 – 158.
- Tarasti, L. 2001. Doping. Teoksessa K. Aaltonen (toim.) *Urheilun ja liikunnan oikeus käytännössä*. Juva: Tietosanoma.
- Tod, D. 2001. Moral reasoning and achievement motivation in sport: a qualitative inquiry. *Journal of Sport Behavior* 24 (3). 307 – 326.
- Weiss, M. 1986. A theoretical overview of competence motivation. Teoksessa M. Weiss ja D. Gould (toim.) *Sport for children and youths. The 1984 Olympic scientific congress proceedings* 10. Champaign: Human Kinetics Publishers. 75 – 81.
- Venkula, J. 1998. *Fair play jalkapallon sieluna ja käytäntönä*. Juva: WSOY
- Verroken, M. 1996. Drug use and abuse in sport. Teoksessa D. Mottram ja S. Gunnell (toim.) *Drugs in sport*. 2.painos. Chapman & Hall: London
- Voy, R 1991. *Drugs, Sport and Politics*. Champaign: Leisure Press.

Liitteet

Liite 1 Kyselylomake

Hei!

Teemme tutkielmaa Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitokselle. Olemme kiinnostuneita nuorten käsityksistä dopingista.

LUE LOMAKKEEN TÄYTTÖOHJEET HUOLELLISESTI LÄPI ENNEN KUIN ALAT VASTAAMAAN KYSELYYN.

1. Täytä kyselylomake ilman muiden apua
2. Käy kysymykset läpi oikeassa järjestyksessä katsomatta tulevia kysymyksiä etukäteen
3. Lue kunkin kysymyksen vastausohjeet ja vaihtoehdot läpi ja valitse sen jälkeen mielestäsi oikea vastaus
4. Älä laita lomakkeeseen nimeäsi. Täytä vain luokka-astetta, sukupuolta ja kotipaikkakuntaa koskevat kohdat ja se oletko liikunta- tai urheilupainotteisella luokalla
5. Vastaa kysymyksiin rehellisesti oman käsityksesi mukaan. Vastaukset käsitellään tietokoneella ja ainoastaan tutkimuksen tekijät näkevät ne. Kysymyksiin ei välttämättä ole yhtä oikeaa vastausta, olemme kiinnostuneita juuri sinun käsityksistäsi tutkittavasta asiasta
6. Muista vastata kaikkiin kysymyksiin, sivun molemmilla puolilla on kysymyksiä

Kiitos vastauksestasi!

Vastaajan sukupuoli

- 1 Tyttö
- 2 Poika

01 Luokka-aste

- 1 6. Luokka
- 2 9. Luokka

02 Asuinseutu

- 1 Pääkaupunkiseutu
- 2 Lahti

03 Olen liikuntapainotteisella/ urheiluluokalla

- 1 kyllä

- 2 ei
- 04 Oletko jonkun urheiluseuran jäsen?
- 1 en ole
2 olen
- 05 Otatko osaa urheilukilpailuihin? (Kilpailijana esim. yleisurheilukilpailuihin, jalkapallo-otteluihin, jääkiekko-otteluihin jne.)
- 1 kyllä
2 en
3 aikaisemmin, mutten enää
- 06 Luuletko, että 20 vuoden ikäisenä harrastat kilpaurheilua?
- 1 Ehdottomasti kyllä
2 Luultavasti kyllä
3 Luultavasti en
4 Ehdottomasti en
- 07 Harrastavatko muut perheenjäsenesi kilpaurheilua tai muuta liikuntaa?
- 1 ei
2 kyllä,
mitä _____
-

- 08 Mitkä seuraavista adjektiiveista kuvaavat urheilijaihannettasi? (Käy läpi jokainen adjektiivi ja ympyröi sopiva kirjainvaihtoehto.

	Kuvaa urheilijaihannettasi		
	hyvin	jossain määrin	huonosti
1 rehellinen	a	b	c
2 reilu	a	b	c
3 voitontahtoinen	a	b	c
4 kylmäpäinen	a	b	c
5 lihaksikas	a	b	c
6 sopusuhtainen	a	b	c
7 kaunis	a	b	c
8 viisas	a	b	c
9 älykäs	a	b	c

- 09 Millaiseksi koet itsetuntosi?

- 1 erittäin hyväksi
2 melko hyväksi

- 3 ei hyväksi eikä huonoksi
- 4 melko huonoksi
- 5 erittäin huonoksi

10 Kerro omin sanoin mitä sana DOPING tarkoittaa

11 Mitä aineita tiedät kuuluvan dopingaineisiin? (Ympyröi ne jotka mielestäsi ovat dopingaineita)

- 1 efedriini
- 2 anaboliset steroidit
- 3 kreatiini
- 4 erytropoetiini (EPO)
- 5 proteiinit
- 6 diureetit
- 7 maltodekstriini

12 Mistä olet saanut tietoa dopingaineista? (Käy läpi jokainen eri tiedonlähde ja ympyröi sopiva kirjainvaihtoehto.)

	runsaasti	melko runsaasti	vähän	en lainkaan
1 radiosta	a	b	c	d
2 televisiosta	a	b	c	d
3 lukemalla	a	b	c	d
4 kavereilta	a	b	c	d
5 koulusta	a	b	c	d
6 kotoa	a	b	c	d
7 valmentajalta	a	b	c	d
8 internetistä	a	b	c	d

Huom! Ympyröi seuraavissa kysymyksissä ainoastaan yksi vaihtoehto kustakin kysymyksestä.

13 Dopingin vaaroista puhutaan nykyisin liikaa

- 1 ehdottomasti samaa mieltä
- 3 jokseenkin samaa mieltä
- 4 vaikea sanoa
- 5 hieman eri mieltä

- 6 ehdottomasti eri mieltä
- 14 Minkä verran olet saanut koulussa tietoa dopingaineista?
- 1 ei yhdelläkään tunnilla
 - 2 yhdellä tunnilla
 - 3 useammalla tunnilla
- 15 Haluaisitko että koulussa käsiteltäisiin dopingaineisiin liittyviä asioita?
- 1 en
 - 5 yhdellä tunnilla
 - 6 useammalla tunnilla
- 16 On oikein että dopingin käyttö on kiellettyä
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä
 - 5 ehdottomasti eri mieltä
- 17 Jos muiden maiden urheilijoiden tiedetään käyttävän dopingia, on täysin ymmärrettävää että myös suomalaiset urheilijat käyttävät dopingaineita
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä
 - 5 ehdottomasti eri mieltä
- 18 Ensimmäisen kerran dopingin käytöstä kiinnijääneet urheilijat pitäisi heti sulkea kilpailuista eliniäksi.
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä
 - 5 ehdottomasti eri mieltä
- 19 Dopingaineiden salakuljetuksesta kiinnijääneen henkilön pitäisi saada sama rangaistus kuin huumeiden salakuljetuksesta.
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä

- 5 ehdottomasti eri mieltä
- 20 Kahvin sisältämällä kofeiinilla tiedetään olevan piristävä vaikutus. On mielestäni oikein nauttia kuppi kahvia piristyäkseen ennen kilpailusuoritusta.
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä
 - 5 ehdottomasti eri mieltä
- 21 Efedriini on hiukan kahvia voimakkaampi piriste. Sitä on mm. joissain yskänlääkkeissä. Efedriini on kuitenkin kielletty urheilussa. On mielestäni oikein nauttia efedriiniä piristyäkseen ennen kilpailusuoritusta.
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä
 - 5 ehdottomasti eri mieltä
- 22 Anabolinen steroidi on synteettinen hormoni- valmiste. Sillä sanotaan olevan voimaa ja lihasmassaa kasvattava vaikutus. On mielestäni oikein parantaa kilpailusuoritusta käyttämällä anabolisia steroideja.
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä
 - 5 ehdottomasti eri mieltä
- 23 Doping on terveydelle vaarallista.
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä
 - 5 ehdottomasti eri mieltä
- 24 Haluan aina erilaisissa urheilukilpailuissa ja peleissä voittaa muut
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä

- 5 ehdottomasti eri mieltä
- 25 Haluan saada koulukokeista parempia arvosanoja kuin muut
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä
 - 5 ehdottomasti eri mieltä
- 26 Haluan olla vapaa-ajan kaveripiirissäni se, joka päättää mitä tehdään.
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä
 - 5 ehdottomasti eri mieltä
- 27 Urheilussa tavoitteena on voittaa itsensä, ei muita
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä
 - 5 ehdottomasti eri mieltä
- 28 Hyvässä kaveripiirissä kaikki päättävät yhteisesti asioista
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä
 - 5 ehdottomasti eri mieltä
- 29 Luen kokeisiin osatakseni hyvin, en ollakseni parempi kuin muut
- 1 ehdottomasti samaa mieltä
 - 2 jokseenkin samaa mieltä
 - 3 vaikea sanoa
 - 4 hieman eri mieltä
 - 5 ehdottomasti eri mieltä

Ympyröi seuraavissa kysymyksissä se vaihtoehto, joka parhaiten kuvaa mielipidettäsi.

- 30 Dopingaineita ei pidä käyttää koska
- se on kiellettyä ja siitä seuraa rangaistus
 - se on epärehellistä muita kilpailijoita kohtaan
 - se on urheilun periaatteita vastaan
- 31 Dopingtestaamisen tärkein tavoite mielestäni on
- saada huijarit kiinni, jotta heitä voidaan rangaista
 - antaa kaikille sama mahdollisuus menestyä
 - ylläpitää urheilun arvoja ja ihanteita

Seuraavat kysymykset koskevat dopingaineiden käytön laajuutta eri urheilulajeissa. Vastaa kysymyksiin oman näkemyksesi mukaan mahdollisimman rehellisesti. Muista että vastauksesi käsitellään luottamuksellisesti.

- 32 Kuinka monen huippu-urheilijan sadasta arvioit käyttäneen dopingaineita? Ympyröi mielestäsi oikean vaihtoehdon numero.
- 0-9
 - 10-19
 - 20-29
 - 30-39
 - 40-49
 - 50-59
 - 60-69
 - 70-79
 - 80-89
 - 90-100
- 33 Numeroi numeroilla 1, 2 ja 3 alla olevien vaihtoehtojen perään sulkeisiin 3 lajia, joissa mielestäsi käytetään eniten dopingaineita urheilusuoritusten parantamiseksi. Numeroi siten että numero 1 osoittaa lajin, jossa dopingaineita käytetään mielestäsi eniten.
Jalkapallo	()
Hiihto	()
Ammunta	()
Yleisurheilu	()
Uinti	()
Kehonrakennus	()
Autourheilu	()
Voimannosto	()
Jääkiekko	()
Koripallo	()
Mäkihyppy	()

Paini ()
 Lumilautailu ()
 Salibandy ()
 Jokin muu, mikä? _____

- 34 Numeroi samalla periaatteella ne lajit joissa mielestäsi käytetään vähiten doping aineita. Numeroi siten että numero 1 osoittaa lajin jossa mielestäsi dopingaineita käytetään vähiten.

Jalkapallo ()
 Hiihto ()
 Ammunta ()
 Yleisurheilu ()
 Uinti ()
 Kehonrakennus ()
 Autourheilu ()
 Voimannosto ()
 Jääkiekko ()
 Koripallo ()
 Mäkihyppy ()
 Paini ()
 Lumilautailu ()
 Salibandy ()
 Joikin muu, mikä? _____

- 35 Nimeä, jos osaat, kotimaisia tai ulkomaisia urheilijoita, joiden tiedät jääneen kiinni dopingin käytöstä

- 36 Millaisiksi arvioit ikätoveriesi mahdollisuudet hankkia dopingaineita?

1 erittäin helppoa
 2 melko helppoa
 3 melko vaikeaa
 4 erittäin vaikeaa
 5 en osaa sanoa

- 37 Tiedätkö tuttaviesi joukossa jonkun, joka viimeksi kuluneen vuoden aikana olisi kokeillut dopingaineita?

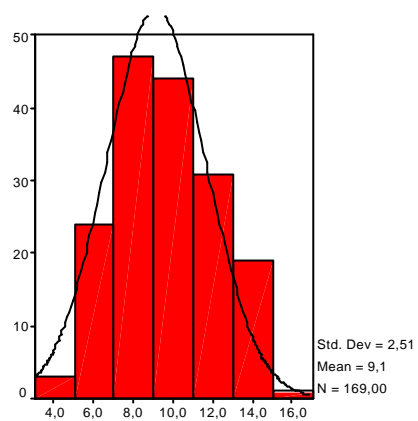
1 En tiedä ketään
 2 Tiedän yhden nuoren

- 3 Tiedän 2-5 nuorta
- 4 Tiedän useampia kuin 5 nuorta
- 5 Tiedän yhden aikuisen
- 6 Tiedän 2-5 aikuista
- 7 Tiedän useampia kuin 5 aikuista

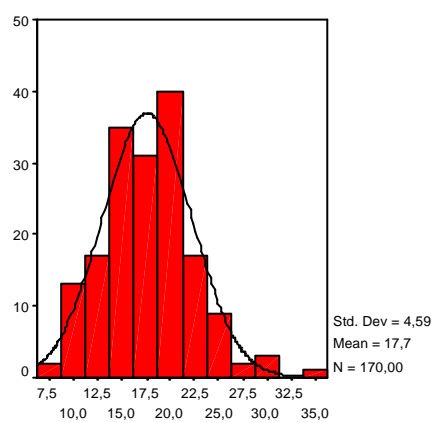
38 Oletko koskaan itse kokeillut doping aineita?

- 1 en
- 2 kerran,
mitä? _____
- 3 useamman kerran,
mitä _____

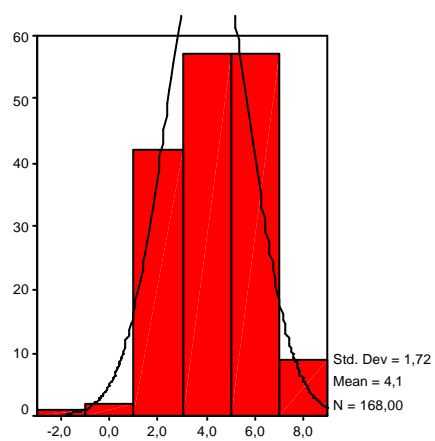
Liite 2 Summamuuttujien histogrammit

kilpailutulos-summamuuttuja (24,25,26)

dopingmoraali-summamuuttuja (16,17k,18,19,20k,21)

doping-tieto summamuuttuja (11)

Liite 3. Dopingtiedon pisteytys

Dopingin määritelmät

Vastaajia pyydettiin määrittelemään omin sanoin mitä doping tarkoittaa. Vastausten tulkinnassa pyrittiin arvioimaan oliko vastaajalla käsitys siitä mistä dopingissa on kysymys, ei niinkään sitä oliko määritelmä loppuun asti korrekki.

Esimerkkejä tarkasta vastauksesta

“Doping on kiellettyä ainetta jota käyttämällä parannetaan urheilusuoritusta”

“kielletyn aineen käyttö urheilukisoissa suorituksen parantamiseksi”

1.vastauksesta kävi siis ilmi että kyseessä on urheilun ilmiö ja siinä kielletyt aineet (tai menetelmät) joilla suoritusta parannetaan.

Esimerkkejä epämääräisestä mutta ymmärrettävästä vastauksesta

“Ainetta joka auttaa voittamaan kilpailuja”

“Ainetta, joka ei ole sallittua urheilukilpailussa”

2.molemmista vastauksista puuttuu joko kiellettyyn tai suorituskyvyn parantamiseen viittaaminen. Molemmista vastauksista voi kuitenkin ajatella että merkitys on ymmärretty ja että tarkemmin kysyen puuttuva puolikin olisi tullut esille.

Esimerkkejä vastauksista joista ei voinut päätellä vastaajan ymmärtävän dopingkäsitettä

“en mä osaa selittää, aika vieras aihe”

“apuvälinettä”

“huumeita”

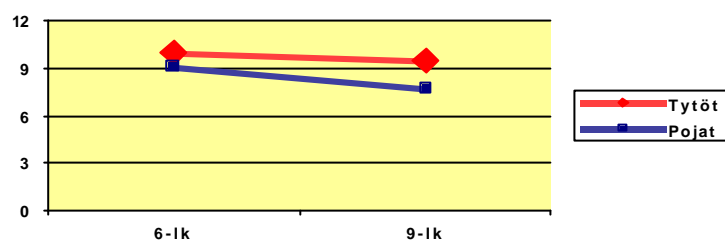
“jotain ainetta”

172:sta vastauksesta ainoastaan 17 oli sellaisia joista ei voinut päätellä vastaajan suurin piirtein ymmärtävän

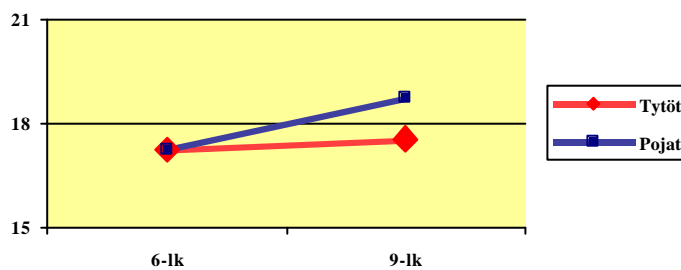
Liite 4. Kaksisuuntaisen varianssianalyysin tarkempaa tietoa.

	df	F	p-arvo	Tytöt x (s)	Pojat x (s)
Kilpailullisuus	1	1.59	.209		
6-lk				9.95 (2.43)	9.16 (2.56)
9-lk				9.46 (2.39)	7.72 (2.16)
Dopingmoraali	1	.61	.435		
6-lk				17.26 (3.49)	17.29 (4.43)
9-lk				17.56 (5.16)	18.70 (5.24)
Dopingtieto	1	.97	.327		
6-lk				3.65 (1.93)	3.88 (1.45)
9-lk				4.04 (2.02)	4.79 (1.27)

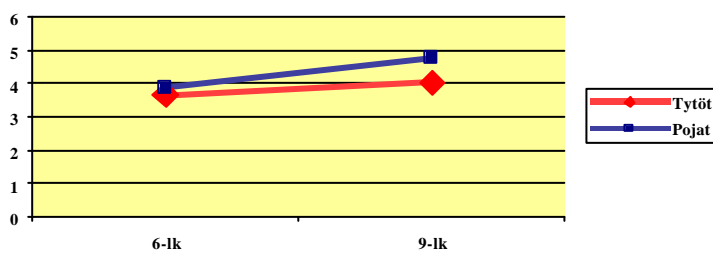
x = keskiarvo, s =keskihajonta

Kilpailullisuus

Dopingmoraali

Dopingtieto